

JAAARVERSLAG 2019

RSG WOLFSBOS

A photograph of three children riding bicycles on a paved path. In the foreground, a boy in a blue jacket and a girl in a blue camouflage jacket are smiling. In the background, another girl is riding a bicycle. The scene is outdoors with trees and a building in the distance.

**WIJ
ZIEN
JOU**

Inhoudsopgave

1. VOORWOORD DIRECTEUR-BESTUURDER.....	3
2. VISIE EN BESTURING.....	4
2A. VISIE.....	4
2B. BESTURING	4
2C. NALEVING BRANCHECODE	5
3. VERSLAG RAAD VAN TOEZICHT.....	6
4. GEVOERDE BELEID 2019	10
4A. ONDERWIJSKUNDIG BELEID	10
4B. RESULTATEN / EVALUATIE PER SCHOOLSOORT	12
4C. TOETSING EN EXAMINERING	16
4D. BELANGHEBBENDEN	17
4E. DUURZAAMHEID	18
4F. KLACHTENAFHANDELING	19
4G. SAMENWERKING MET DE GMR	19
5. BEDRIJFSVOERING	21
5A. FACILITAIR / ICT	21
5B. PERSONEEL	22
5C. STRATEGISCH PERSONEELSBELEID.....	25
5D. KWALITEITSBEHEER / ZORG	25
5E. FINANCIËN	26
5E. CONTINUÏTEITSPARAGRAAF	32
5F. RISICOMANAGEMENT	36
6. JAARREKENING.....	39
6A. GRONDSLAGEN VOOR DE JAARREKENING 2019.....	39
6B. BALANS PER 31 DECEMBER NA RESULTAATSBESTEMMING	45
6C. STAAT VAN BATEN EN LASTEN.....	47
6D. KASSTROOMOVERZICHT.....	48
6E. TOELICHTING OP DE ONDERSCHIEDEN POSTEN VAN DE BALANS.....	49
6F. MODEL G VERANTWOORDING SUBSIDIES	53
6G. NIET IN DE BALANS OPGENOMEN RECHTEN EN VERPLICHTINGEN	54
6H. TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN	55
6I. WNT NORMERING BEZOLDIGING TOPFUNCTIONARISSEN PUBLIEKE EN SEMIPUBLIEKE SECTOR	60
6J. VOORSTEL BESTEMMING VAN HET EXPLOITATIESALDO	63
6K. OVERZICHT VERBONDEN PARTIJEN	63
6L. GEBEURTENISSEN NA BALANSDATUM.....	63
CONTROLEVERKLARING	64
GEGEVENS OVER DE RECHTSPERSOON.....	68
ONDERTEKENING BESTUURSVERSLAG.....	69

1. Voorwoord directeur-bestuurder

Nadat RSG Wolfsbos twee jaren kende van bestuurlijke en organisatorische wisselingen, was 2019 een jaar dat zich kenmerkte door meer stabiliteit op dat vlak. De gekozen koers van de scholengemeenschap, zoals beschreven in het Schoolplan 2016-2020, werd met elan voortgezet. Een sterke, gedeelde focus kleurde daarmee ons werken: het vervullen van een rol van betekenis voor de jonge mensen die onze scholengemeenschap bezoeken.

In de locatie Groene Driehoek kreeg het werken aan leerdoelen dit jaar steeds meer vorm. De inzet van flexuren biedt daarbij aan leerlingen meer regie op hun eigen leerproces, wat door zowel de leerlingen als hun ouders positief ervaren wordt. In schooljaar 2019-2020 wordt de leerlingen van alle leerjaren en alle opleidingen in die locatie het lesrooster met flexuren geboden.

Ook in de drie locaties van het Daltonberoepen-college (Harm Smeenge, Dikkenberg en Meander) werd in 2019 actief geïnvesteerd in onderwijsontwikkeling. Hier is gezamenlijk de keuze gemaakt voor het Daltonconcept. Dat vraagt om specifieke scholing van docenten en om een heroriëntatie op de didactiek en het onderwijsaanbod. De onderliggende motivatie voor de keuze voor Dalton komt overeen met die in de andere sector. Dat concept sluit uitstekend aan bij onze bedoeling. We willen daarom meer maatwerk leveren voor onze leerlingen. Dat past uitstekend bij ons motto: 'Wij zien jou!'

Een andere opzet van onze voorlichting droeg bij aan een heldere en gezamenlijke profilering van onze scholengemeenschap. Een frisse nieuwe aankleding in één gedeelde huisstijl verbond onze locaties en nieuw informatiemateriaal voor de basisscholen onderstreepte dat gezamenlijke beeld van RSG Wolfsbos naar de buitenwereld. Met energie en lef toonden we onze omgeving wat we in huis hebben aan onderwijskwaliteit en ondersteuningsmogelijkheden. De toon die we hiermee zetten resulteerde in een aanmelding van nieuwe leerlingen die boven de prognose uitstak. Toch daalde (geheel conform verwachting) het totaal aantal van onze leerlingen. Dat vormde voor het formatieproces voor schooljaar 2019-2020 een stevig uitdaging.

Wat we kunnen verwachten aan ontwikkelingen voor RSG Wolfsbos op de lange termijn hebben we dit jaar scherp in beeld gebracht: zowel op het terrein van leerlingenaantallen als m.b.t. huisvesting, financiën en personeel. De schoolleiding heeft zich in 2019 gebogen over deze brede analyse en vervolgens gezamenlijk een 'intern kompas' voor de toekomst van RSG Wolfsbos opgesteld. Dat kompas kreeg vorm in een drietal gedeelde intenties:

1. We vinden het gewenst dat er voor leerlingen en ouders in Hoogeveen iets te kiezen blijft in het voortgezet onderwijs.
2. We willen de 'eigenheid' van RSG Wolfsbos borgen. Die eigenheid kenmerkt zich door waarden als kleinschaligheid en maatwerk. We willen blijven werken aan onze bedoeling.
3. We willen op zoek naar versterking voor de meer kwetsbare onderdelen van onze scholengemeenschap.

Vervolgens zijn op basis daarvan twee ontwikkelrichtingen geformuleerd. In de komende tijd zullen we ons als RSG Wolfsbos intern versterken en tegelijkertijd zullen we extern verkennen waar de mogelijkheden liggen voor samenwerking. Dat laatste zullen we doen in de context van het onderwijs in Hoogeveen.

Deze gerichte koers naar de toekomst van RSG Wolfsbos is van aanvang af gedeeld met onze medezeggenschap en met de Raad van Toezicht.

Zoals dit jaarverslag laat zien is RSG Wolfsbos ook in 2019 op financieel terrein stabiel gebleven en zijn we doorgaand goed in controle. Om die positie ook in de komende jaren te behouden is door de directie bij aanvang van het schooljaar 2019-2020 al proactief en met externe ondersteuning een traject opgestart dat gericht is op de toekomstbestendige inrichting van de volgende schooljaren.

2. Visie en besturing

2a. Visie

In het Schoolplan 2016-2020 zijn de missie en de strategische doelstelling van RSG Wolfsbos weergegeven. We hebben daarin ‘onze bedoeling’ geformuleerd: een bedoeling waaraan we met energie vorm geven en die ons dagelijks werken kleurt.

De gedeelde bedoeling van ons werken bestaat hierin dat we een bijdrage willen leveren aan de ontwikkeling van een leerling tot een persoon die:

- zichzelf verantwoordelijk voelt voor het eigen handelen,
- weet hoe een bijdrage te leveren aan een duurzame samenleving,
- zorgzaam is naar zichzelf en de ander.

We werken aan die bedoeling vanuit vier leidende principes:

- door een leer- en leefomgeving te creëren waar ieder zich geaccepteerd voelt en de uitdaging durft aan te gaan nieuwe kanten van zichzelf te ontdekken,
- door de leerling bewust te maken van de eigen sterke en zwakke kanten,
- door te leren van en met elkaar,
- door de leerling voor te bereiden op een passend vervolg.

Wij zeggen: “Wij zien jou”.

Voor leerlingen betekent dat dat ze kunnen verwachten dat wij nieuwsgierig zijn naar wie zij zijn en naar wat ze kunnen. Dat we uitgaan van hun mogelijkheden, want daar zit hun kracht. En dat we samen met hen werken aan hun toekomst.

2b. Besturing

In het voorgaande jaar trad een nieuwe directeur-bestuurder aan en de Raad van Toezicht herschikte zich na het vertrek van de voorzitter.

Een andere wijziging in 2018 betrof de organisatiestructuur van RSG Wolfsbos. M.i.v. augustus werd één directeur Onderwijs verantwoordelijk voor het onderwijs in beide sectoren van RSG Wolfsbos. In lijn daarmee werd ook een proces van doorontwikkeling in de rollen van de teamleiders opgestart.

Het jaar 2019 stond in bestuurlijk opzicht in het teken van de uitwerking van deze nieuwe organisatiestructuur en van het vormgeven van de nieuwe samenwerking daarbinnen. De gevraagde rolontwikkeling van zowel de teamleiders als de directie werd in eerste instantie vooral zichtbaar als een organisch proces. Werkenderwijs werd in de onderlinge samenwerking ervaren en geleerd hoe de interne verhoudingen in de nieuwe structuur effectief gemaakt konden worden. Intensieve reflectiegesprekken, zowel binnen het directie-overleg als in het managementteam, en twee managementdagen in augustus resulteerden uiteindelijk in gezamenlijk gedeelde uitgangspunten en verwachtingen binnen de schoolleiding in haar nieuwe inrichting en samenstelling.

Het werken aan onze bedoeling baseren we op het kijkvenster van Wouter Hart (Verdraaide organisaties, 2015). Dat vraagt ook om een daarbij passende wijze van werken.

We stellen, in de woorden van Hart, de leefwereld centraal: zowel die van de leerling als die van de medewerker. De zogeheten 'systeemwereld' is dienend daaraan.

In RSG Wolfsbos vragen we van iedere medewerker (in het primair proces en de ondersteuning, in de lijn en in de staf) om daar concreet betekenis aan te geven. Deze insteek is in 2019 actief als richtsnoer gehanteerd door alle leden van de schoolleiding in het proces van eigen en gezamenlijke rolontwikkeling. Zo krijgt in RSG Wolfsbos de besturing steeds duidelijker vorm op een wijze die past bij onze bedoeling.

2c. Naleving branchecode

De leden van de VO-raad hebben in 2015 voor het eerst met elkaar de 'Code Goed Onderwijsbestuur VO' vastgesteld. In juni 2019 is een actualisering van de code vastgesteld in de VO-raad, op basis van de aanbevelingen hiertoe van een onafhankelijke monitoringscommissie. Met deze code wil de sector een goede bestuurscultuur garanderen, passend bij onderwijsorganisaties die publiekelijk worden bekostigd en publieke belangen dienen.

RSG Wolfsbos werkt in lijn met de bepalingen van de 'Code goed onderwijsbestuur in het voortgezet onderwijs'. De genoemde actualisering van de Code stond in 2019 geagendeerd in het overleg van de Raad van Toezicht met de directeur-bestuurder. Dit heeft geresulteerd in een aantal vervolgstappen in de professionalisering van de inrichting en werkwijze van de Raad van Toezicht en in de wijze van samenwerken met de directeur-bestuurder.

3. Verslag Raad van Toezicht

Terugblik 2019

Binnen het toezicht staan de onderwijskwaliteit en het toezicht houden op de doelmatigheid en rechtmatigheid van de door de overheid beschikbaar gestelde middelen centraal.

Met betrekking tot de onderwijskwaliteit kan gesteld worden dat RSG Wolfsbos hieraan voldoet. De Raad van Toezicht vindt de ingezette onderwijsontwikkelingen passen bij het Schoolplan en verwacht dat deze zullen bijdragen aan maatwerk voor leerlingen en een goed onderwijsaanbod binnen Hoogeveen en wijde omgeving.

Met betrekking tot de doelmatigheid en rechtmatigheid kan gesteld worden dat RSG Wolfsbos financieel gezond is. Op de krimp is en wordt goed geanticipeerd en er is sprake van stabiliteit in tijden van verandering. De Raad van Toezicht is tevreden over de wijze waarop de school haar maatschappelijke positie binnen Hoogeveen inneemt.

Rollen van de Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht van RSG Wolfsbos vervult drie rollen, te weten de toezichthoudende rol, de adviesrol (gevraagd en ongevraagd adviseren van de directeur-bestuurder) en de werkgeversrol.

De Raad van Toezicht hanteert de Code Goed Bestuur en is lid van de Vereniging toezichthouders in het Onderwijs (VTOI).

Samenstelling Raad van Toezicht

Met ingang van 11 juli 2019 is mw. E.Y van Rijssen benoemd in de vacature lid RvT. Per 8 september 2019 is de heer J.J. Nicolai herbenoemd.

Per 31 december 2019 bestaat de RvT uit de heer J.A. van Dalen (voorzitter), de heer A.J. Janssens (lid), de heer J.H. Nicolai (lid), mw. E.Y. van Rijssen en mevrouw P.C. Tange (lid).

Benoemingstermijnen Raad van Toezicht

De leden van de Raad van Toezicht worden door de gemeenteraad benoemd voor een periode van vier jaar. Aftreden geschiedt volgens het rooster van aftreden. Een aftredend lid is herbenoembaar. Herbenoeming is slechts eenmaal mogelijk. De in een tussentijdse vacature benoemde neemt op het rooster de plaats in van degene in wiens vacature hij werd benoemd.

Naam	Lid sinds	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
J.A. van Dalen	8-9-2016			Herbenoembaar 8-9-2020				Aftredend 7-9-2024
P.C. Tange	8-9-2016			Herbenoembaar 8-9-2020				Aftredend 7-9-2024
J. Nicolai	8-9-2016		Herbenoemd 8-9-2019				Aftredend 7-9-2023	
A.J. Janssens	9-3-2017	Herbenoemd 8-9-2018				Aftredend 7-9-2022		
E.Y. van Rijssen	11-7-2019	8-9-2018 In rooster	Benoemd 11-7-2019			Herbenoembaar 8-9-2022		

Vergaderingen en commissies

De Raad van Toezicht vergaderde in 2019 vijf keer. De vergaderingen worden telkens in bilateraal gesprek tussen de voorzitter en de directeur-bestuurder voorbereid.

In december 2019 is een onderwijscommissie ingesteld. Deze ondersteunt de Raad in de toezichthoudende taken en verantwoordelijkheden op het terrein van de kwaliteit van het onderwijs en de examinering en de daaruit voortvloeiende professionaliseringsvraagstukken. Mevrouw Van Rijssen en de heer Van Dalen vormen samen deze commissie.

De auditcommissie van de Raad van Toezicht bestaat uit de heer Janssens en de heer Nicolai. Zij ondersteunt de Raad bij het uitoefenen van intern toezicht, vanuit het financiële kader, op het bestuur en adviseert de Raad gevraagd en ongevraagd over de rechtmatigheid en doelmatigheid van het financieel beheer en beleid van RSG Wolfsbos. De auditcommissie bespreekt gevraagd en ongevraagd met de directeur-bestuurder relevante financieel gerelateerde onderwerpen.

De Raad van Toezicht heeft een remuneratiecommissie. Deze commissie voert de beoordelingsprocedure uit voor de directeur-bestuurder en houdt toezicht op en doet voorstellen voor de benoeming en beloning. De remuneratiecommissie bestaat uit mevrouw Tange en de heer Van Dalen.

Namens de Raad van Toezicht hebben mevrouw Tange en de heer Nicolai op 24 juni 2019 deelgenomen aan een bijeenkomst voor Raad van Toezicht-leden van het Samenwerkingsverband VO 2203.

Onderwerpen die in het kalenderjaar 2019 in de Raad van Toezicht zijn besproken, zijn ondermeer de volgende:

- Kaderbrief begroting 2020
- Goedkeuring Begroting 2020
- Vaststelling Meerjarenbegroting 2020-2024
- Goedkeuring Bestuursverslag en jaarrekening 2018
- Goedkeurende verklaring van de externe accountant
- Benoemingsprocedure lid RvT
- Herbenoeming RvT-leden
- Beleidskader Wolfsbos
- Samenwerking GMR – RvT
- Onderwijsresultaten, inclusief rapportages onderwijsinspectie
- Incidentenanalyse
- Onderzoek Statushouders SWV
- Regionale samenwerking in het kader van het lerarentekort
- Scholenlandschap Hoogeveen en omgeving
- Onderwijshuisvesting
- Aanbestedingstraject accountant en aanwijzing accountant

Werkgeversrol

Vanuit de werkgeversrol is voor de directeur-bestuurder een taakomschrijving met een strategische agenda opgesteld welke in een gesprekkencyclus gevolgd wordt en dient ter beoordeling van het functioneren. In 2019 heeft de RvT conform de gesprekkencyclus een beoordelingsgesprek gevoerd met de directeur-bestuurder.

Zelfevaluatie RvT

In november 2019 heeft de RvT een zelfevaluatie gehouden. Op hoofdlijnen zijn de volgende aandachtspunten gedefinieerd:

- Sturen op strategieontwikkeling, doelen en doelstellingen (vaststellen en monitoren)
- Documentatie RvT op orde en toegankelijk voor derden
- Commissie Onderwijs instellen
- Kwaliteitsbeleid
- Meer inzicht in de organisatie door het bezoeken van enkele onderdelen van Wolfsbos
- Opstellen jaarplanning/jaaragenda

De aandachtspunten zullen als actiepunten worden meegenomen in 2020.

Medezeggenschap en Raad van Toezicht

Het gezamenlijk belang van toezicht en medezeggenschap is het bijdragen aan een goed bestuur van de school. Vanuit dit gezamenlijk belang is overleg tussen GMR en RvT logisch. Ook de wetgeving is hier inmiddels bij aangesloten; met ingang van 1 januari 2017 is het verplicht dat de RvT en GMR minimaal tweemaal per jaar overleg voeren. In 2019 heeft tweemaal een formeel overleg plaatsgevonden tussen de volledige GMR en RvT; eenmaal met en eenmaal zonder de directeur-bestuurder. Daarnaast hebben meerdere andere vormen van overleg plaatsgevonden. Onderwerpen van gesprek zijn geweest het Samenwerkingsverband, toekomst Wolfsbos, (her)benoemingsprocedure RvT-leden, samenwerking RvT-GMR. De voorzitters van GMR en RvT zitten afwisselend het gezamenlijk overleg voor en stemmen samen de agenda af.

Op 7 november 2019 hebben de Gemeenschappelijke Medezeggenschapsraad, de directeur-bestuurder en de Raad van Toezicht deelgenomen aan een bijeenkomst in het kader van Samenwerkingsverband VO 2203.

Vergoeding Raad van Toezicht 2019

In 2018 hebben de leden van de Raad van Toezicht een bruto vergoeding van € 3.000 (excl. BTW) ontvangen voor hun werkzaamheden. De voorzitter ontving € 4.500 (excl. BTW). De vergoeding betreft een totaalbedrag waarin ook alle kosten voor het lidmaatschap van de Raad van Toezicht zijn opgenomen (uren, literatuur); alleen reiskosten kunnen extra op declaratiebasis worden ingediend. Daarnaast heeft de Raad van Toezicht de beschikking over een opleidingsbudget van € 3.000.

Hoofd- en nevenfuncties Raad van Toezicht

J.A. van Dalen (voorzitter)	Bestuurder/mede-oprichter Stichting Samen Energie Neutraal, Meppel
	Lid Provinciale Staten van Drenthe (tot 27-3)
	Lid Algemeen bestuur Samenwerkingsverband Noord Nederland (tot 1-4)
	Partner NBDG bv, Assen
	Directeur/kwartiermaker Stichting Weerribben Wieden, Vollenhove (tot 1-11)
	Voorzitter Stichting Erfgoed, Delft
	Directeur Crescendo & Vivace BV, Zuidwolde
A.J. Janssens	Benkis Holding BV, Benkis Interim Management BV & Benkis Vastgoed BV, Directeur aandeelhouder

	Participaties ELLLA BV, Jake Nutritionals BV, MBIP Groep BV
	Raad van Participanten ELLLA BV
	Raad van Advies Logic Medical BV
	Lid van de 40+ Ronde tafel Assen
J.H. Nicolai	Lighting consultant/office manager Ixilum BV Hoogeveen
P.C. Tange	Secretaris Stichting Openbare Bibliotheek Hoogeveen
E.Y. van Rijssen	Hogeschool Windesheim, manager
	Quo Vadis, lid Raad van Toezicht

4. Gevoerde beleid 2019

4a. Onderwijskundig beleid

Passend onderwijs

In het kader van Passend onderwijs zijn verschillende vormen ondersteuning vormgegeven.

Om **thuiszitten** en voortijdig schoolverlaten te voorkomen wordt op locatie Dikkenberg een loopbaanklas gefaciliteerd. Deze wordt deels bekostigd door de gemeente (vsv-middelen), alsook met Rebound-gelden vanuit het samenwerkingsverband. Dit aanbod van de loopbaanklas biedt de mogelijkheid om middels een extra traject, in samenwerking met het MBO, tot een Entree-diploma te komen. Aan dit traject is schoolmaatschappelijk werk verbonden en een ambulant begeleider.

Op iedere locatie is een ondersteuningsteam en is er schoolbreed een ondersteuningsteam bestaande uit orthopedagogen, ambulant begeleiders, schoolmaatschappelijk werkers en een dyslexiespecialist. Daarnaast komt regelmatig een multidisciplinair advies team bij elkaar. Hier zijn ook de GGD, Politie, maatschappelijk werk, VVN, schoolarts en leerplicht bij betrokken. Ten behoeve van de verschillende arrangementen binnen Wolfsbos wordt aandacht besteed aan training op het gebied van Tops.

Het proactief inzetten van lichte (extra-) ondersteuning dient om zware ondersteuning te voorkomen. Het aanbod wordt adaptief gemaakt op basis van de leer- ondersteuningsvraag van leerlingen. Met onderwijs in relatief kleine setting wordt ingezet op het voorkomen dat leerlingen uitvallen en worden ze voorbereid om hun examen te kunnen doen.

Leerlingen voor wie het ondersteuningsaanbod niet voldoende is om het onderwijs met succes te volgen worden verwezen naar het speciaal onderwijs voor intensieve ondersteuning. Hiervoor bereidt de orthopedagoog de toelaatbaarheidsverklaring voor.

Dyslexiebeleid volgens het Protocol Dyslexie VO wordt vormgegeven op de locaties Dikkenberg, Groene Driehoek en Harm Smeenge. De interne dyslexiespecialist ondersteunt en bewaakt de uitvoering hiervan.

RSG Wolfsbos realiseert een **aanbod taalondersteuning aan anderstaligen** voor circa 45 leerlingen. Deze leerlingen zijn woonachtig in het AZC of zijn kinderen van arbeidsmigranten of statushouders. Hieronder vallen ook uitwisselingsstudenten.

Er lijkt een tendens te ontstaan dat de instroom groeit van leerlingen uit deze categorieën die vanuit het basisonderwijs die de overstap naar het VO niet goed kunnen maken. Deze leerlingen zijn vaak al langer dan twee jaar in Nederland.

Naast de reguliere stroom Praktijkonderwijs biedt De Meander aan leerlingen met internaliserend gedrag een veilige route aan.

De Meander geeft met behulp van impuls gelden extra ondersteuning aan leerlingen met multi-problematiek. Hiermee is het onderwijs gericht op het voorkomen van uitval en op een duurzame arbeidsplaatsing en/of vervolgopleiding.

Verantwoording van de Prestatieboxgelden

De **Daltonontwikkeling** in het VMBO en het Praktijkonderwijs is in volle gang. Het streven is om ons Daltonberoepencollege in 2021 Dalton-gecertificeerd te laten zijn. Om te komen tot 100% gecertificeerde docenten zal worden ingezet op kruisbestuiving: "Teach the teacher". Leerkrachten werden en worden actief geschoold in de Daltonwerkwijze, onder meer tijdens locatie-overstijgende studiedagen.

De implementatie van de **Flexuren** op locatie Groene Driehoek is een onderwijskundige keuze voor een route die eisen stelt aan de kennis, vaardigheden en attitudes van de docenten. Daarbij is ten behoeve van het realiseren van een stimulerend leerklimaat tijdens de flexuren voor leerlingen de focus m.b.t. de professionalisering van docenten gelegd op hun coachende vaardigheden. Middels studiedagen is deze scholing vormgegeven.

De **implementatie van Flex** vereist naast verdere professionalisering van docenten ook een versterking van de leerattitude van leerlingen. Autonomie van leerlingen wordt gerealiseerd door de leerling regie te geven in de eigen leerontwikkeling. Voorwaarde is een helder zicht het curriculum op zowel docent- als leerlingniveau. In het kader hiervan wordt gewerkt met een leerdoelen kaart. Leraar realiseert de inhoud van deze kaart. De leerling heeft beschikking over deze kaart.

In het kader van **het terugdringen van zittenblijven** is vier jaar terug de indicator 'risicoleerling' ingevoerd. Het eerste signaal voor die indicator bestaat uit het aantal onvoldoendes dat een leerling heeft. Indien er sprake is van meer dan 5% onvoldoende wordt hierop gereageerd. Een tweede signaal is verhoogde mate van lesuitval. De eerste vraag ligt bij de docenten: "Wat kan mogelijk de oorzaak zijn van deze terugval?". De signalen worden doorgesproken met de mentoren / coaches, welke het gesprek aangaan met de desbetreffende leerlingen. Vaak blijkt de achterliggende oorzaak een verminderd zelfvertrouwen te zijn.

Op de verschillende locaties worden met leerlingen gesprekken gevoerd in het kader van loopbaan oriëntatie en begeleiding. In de gesprekken komt de ambitie van de leerlingen in relatie tot de schoolvorderingen en de schoolkeuzes aan de orde.

Ook voor excellente leerlingen is op locatie Groene Driehoek een aanbod gerealiseerd. Ze worden in de gelegenheid gesteld tijdens de flexuren te werken aan projecten.

In 2007 is de basis gelegd voor de huidige **inzet van ICT**. Hardware is in een vervangingscyclus gebracht. De basisbegrippen voor facilitering in ICT zijn: "Integriteit, Stabiliteit, Continuïteit, Beschikbaarheid." Uitgangspunt is sinds twee jaar: breng het device naar de leerling toe. Jaarlijks wordt doorgebouwd, zodat uiteindelijk alle leerlingen een eigen device tot hun beschikking hebben. Inzet van ICT in onderwijs geschiedde ook in 2019 nog met wisselend succes. 10% van de docenten benutte ICT volledig in hun lessen. 70% van de docenten deed dit slechts op pragmatische gronden. 20% van de docenten heeft in 2019 nog geen sterke affiniteit met het gebruik van ICT in de lessen. RSG Wolfsbos faciliteerde ook om 2019 in iedere locatie ICT-coaches. Deze ondersteunen hun collega's bij het ontwikkelen van hun professionele inzet van ICT in het onderwijs.

In het kader van **Burgerschapsvorming** op RSG Wolfsbos is de notitie "Democratische kernwaarden in het VO" opgeleverd.

De afgelopen jaren hebben we voornamelijk gewerkt vanuit het standpunt dat aandacht voor burgerschap in alle lessen aanwezig moet zijn. Leidraad hierbij was de notitie burgerschap welke geschreven is naar de matrix "burgerschap meten van de Universiteit van Amsterdam". De matrix laat vier sociale taken zien met daarbij de componenten van kennis, attitude, vaardigheid en reflectie, en vier waar te nemen gedragingen. De notitie burgerschap is tot op heden het uitgangspunt geweest voor alle drie locaties.

Bij de drie locaties is het schooljaar 19/20 een onderzoek geweest onder leerlingen in klas 1 vanuit de universiteit van Amsterdam. Dit onderzoek, Adolescentenpanel Democratische Kernwaarden en Schoolloopbanen, geeft zicht op de Democratische kernwaarden in het voortgezet onderwijs.

De overgang naar het Daltonberoepencollege is voor de drie locaties van grote meerwaarde gebleken voor het onderdeel burgerschap. De Daltonkernwaarden van Dalton passen perfect in het streven naar 'basisburgerschap' voor allen en een verdieping voor geïnteresseerden.

Het project Jong Hoogeveen (Leeds) heeft dit jaar ook meer vorm gekregen op alle locaties. De link naar de onderwijspraktijk VO is nog een onderdeel waar in de toekomst aan moet worden gewerkt. Op de locaties Dikkenberg, Harm Smeenge en Groene Driehoek wordt gewerkt met een leerlingenraad.

De verhuizing van de ISK naar de locatie Harm Smeenge is in 2018 niet helemaal soepel verlopen. In de loop van 2019 is de gedeelde huisvesting geen probleem gebleken. Van volledige integratie is echter nog geen sprake.

Om de ouderbetrokkenheid te vergroten zijn er binnen de Daltonwerkgroepen verschillende ideeën. Elke locatie van het Daltonberoepencollege is hier op zijn eigen wijze mee aan de slag gegaan. Belangrijk voor de kernwaarde burgerschap was daarbij steeds: blijf open staan voor vernieuwing in het onderwijs, de omgeving en de veranderende maatschappij.

Vraagstuk waar op locatie Groene Driehoek in het kader van **Netwerk lerende cultuur in 2019** aandacht aan is besteed is: "Hoe professionaliseer je de organisatie naar een lerende organisatie?" Dit kan met name gezien worden als een vraagstuk, gericht op de organisatiecultuur. Vanuit dit netwerk is gebruik gemaakt van een aanbod, welke 5 landelijke bijeenkomsten behelsden. Daarnaast was er de mogelijkheid tot het voeren van telefonische consulten, waarbij de voortgang ondersteund werd van de ontwikkeling van de lerende cultuur in relatie tot de onderwijskundige- ontwikkeling. Verder is locatie Groene Driehoek tweemaal door externe onderwijscollega's bezocht; eenmaal voor een studiedag, eenmaal voor een bijeenkomst van de innovatie-groep. Er is een innovatiegroep van medewerkers samengesteld om de ontwikkelingen met draagvlak in de teams te laten plaatsvinden.

4b. Resultaten / evaluatie per schoolsoort

In 2015 heeft de Onderwijsinspectie RSG Wolfsbos bezocht en zich positief uitgelaten over de kwaliteit van onderwijs, de sfeer, de omgangsnormen, de resultaten en de veiligheid.

In het model van de Onderwijsinspectie worden indicatoren als onderwijspositie en onderbouwsnelheid, beoordeeld aan de hand van een absolute norm. De indicator kan onder, boven of ruim boven de norm scoren. Een totaaloordeel op basis van alle indicatoren samen geeft een eindoordeel in termen van onvoldoende, voldoende of goed.

De locatie voor praktijkonderwijs, De Meander, valt buiten deze beoordeling. Het praktijkonderwijs heeft een eigen landelijk toezichtkader.

Een belangrijke indicator voor de kwaliteit van het onderwijs is het jaarlijkse opbrengstenoordeel van de Inspectie van het Onderwijs. Dit oordeel is gebaseerd op de volgende vier indicatoren:

- Positie in leerjaar 3 ten opzichte van het advies van de basisschool (Onderwijspositie t.o.v. advies P.O.),
- Percentage onvertraagde studievoortgang in leerjaar 1 en 2 (Onderbouwsnelheid),
- Percentage onvertraagde studievoortgang vanaf leerjaar 3 per afdeling (Bovenbouwsucces),
- Gemiddeld cijfer Centraal Examen van alle vakken per afdeling (Examencijfers).

De informatie uit onderstaande tabellen is afkomstig uit het Internet Schooldossier van het Ministerie van OC&W en geeft per vestiging de onderwijsresultaten (2017/2018) van de Inspectie weer. Alle opleidingen in alle vestigingen van RSG Wolfsbos zijn op basis van de score op de vier genoemde indicatoren beoordeeld met een voldoende.

Onderwijspositie t.o.v. advies P.O.

Met de indicator Onderwijspositie t.o.v. advies PO wordt gezien hoe de onderwijspositie van leerlingen, in het derde leerjaar in het VO zich verhoudt tot het advies dat door de basisschool is gegeven. De indicator wordt op vestigingsniveau bepaald. Onder “vestiging” wordt hier verstaan: Groene Driehoek, Harm Smeenge en Dikkenberg.

Deze indicator is voor 2019 voor de locaties Groene Driehoek en Harm Smeenge boven de norm. Voor locatie Dikkenberg heeft de Inspectie geen resultaat weergegeven. Dit heeft te maken met de keuze van de Dikkenberg om de onderbouw in drie jaar te laten verlopen.

Onderbouwsnelheid

Van iedere leerling in de eerste twee leerjaren wordt per schooljaar bepaald of de leerling over gaat of blijft zitten. De indicator is gerekend over het driejaarsgemiddelde van de Onderwijsinspectie. Deze indicator scoort voor de locaties Groene Driehoek en Harm Smeenge boven de norm. Voor locatie Dikkenberg scoort deze indicator onder de norm. Dit hangt samen met de keuze van de Dikkenberg om de onderbouw in drie jaar te laten verlopen.

Bovenbouwsucces

Voor deze indicator wordt van iedere leerling bepaald of hij/zij het betreffende leerjaar in de bovenbouw, dus vanaf leerjaar 3, al dan niet succesvol afrondt. Een succesvolle afronding is het slagen voor het examen, overgaan naar een volgend leerjaar van dezelfde onderwijssoort en opstroom naar een hogere onderwijssoort in hetzelfde of een hoger leerjaar. De indicator is gerekend over het driejaarsgemiddelde van de Onderwijsinspectie

Voor de afdelingen mavo en vwo van de Groene Driehoek scoort deze indicator boven de norm. Voor de afdeling havo, locatie Groene Driehoek, is deze indicator onder de norm. Voor de locaties Harm Smeenge en Dikkenberg is deze indicator boven de norm.

Examencijfers

Bij deze indicator wordt het gemiddelde cijfer van het centraal examen bepaald. Alle vakken met een centraal examencijfer die meetellen bij de uitslagbepaling, doen mee. Ook de beroepsgerichte vakken tellen mee bij de bepaling van het gemiddelde. Deze indicator is voor alle locaties: Groene Driehoek, Harm Smeenge en Dikkenberg, boven de norm.

Verschil SE-CE

Het verschil in cijfers tussen SE-CE is geen indicator meer in het berekend eindoordeel van het Onderwijsresultatenmodel van de Inspectie van het Onderwijs. Het is een randvoorwaarde die op orde moet zijn. Dat betekent dat de inspectie erop toeziet dat er niet meer dan drie jaar achtereen een groot verschil is tussen het SE en CE.

Voor de Groene Driehoek, het Harm Smeenge en voor de Dikkenberg bestaat er voor deze indicator een gering verschil. Daarmee voldoen we aan de norm van de Inspectie.

Examencijfers 2017-2018

De informatie in de onderstaande tabellen is afkomstig uit de berekening van het Internet Schooldossier van het Ministerie van OCW 2019 en geeft het gemiddeld examencijfer weer van de verschillende onderwijssoorten en het examencijfer van schooljaar 2017-2018. Het driejaarsgemiddelde voor het examencijfer is voor alle onderwijssoorten op de Groene Driehoek boven de norm. Daar zijn we trots op.

	Groene Driehoek: Gem 3 jaar	Schooljaar 2018-2019
mavo	6,35	6,31
havo	6,29	6,27
vwo	6,36	6,32

	Harm Smeenge: Gem 3 jaar	Schooljaar 2018-2019
vmbo-basis	6,66	6,67
vmbo-kader	6,30	6,28

	Dikkenberg: Gem 3 jaar	Schooljaar 2018-2019
vmbo-basis	6,89	6,78
vmbo-kader	6,71	6,86
mavo	6,54	6,42

Slagingspercentage schooljaar 2018-2019

Onderstaande tabellen zijn afkomstig uit het Bestuursverslag Vensters 2018-2019 en rapporteren per onderwijssoort op de verschillende vestigingen wat het slagingspercentage was voor het schooljaar 2018-2019 en vergeleken met het landelijk gemiddelde.

	Groene Driehoek: Gem 3 jaar	Landelijke vergelijkingsgroep
mavo	89,7	92,9
havo	91,3	88,2
vwo	85,3	90,7

	Harm Smeenge: Gem 3 jaar	Landelijke vergelijkingsgroep
vmbo-basis	95,2	97,9
vmbo-kader	96,9	95,7

	Dikkenberg: Gem 3 jaar	Landelijke vergelijkingsgroep
vmbo-basis	100%	97,9

vmbo-kader	100%	95,7
mavo	100%	92,9

Tevredenheidsonderzoek ouders en leerlingen

In het schooljaar 2018-2019 hebben leerlingen het verzoek gehad om een vragenlijst in te vullen waarin zij konden aangeven hoe tevreden zij zijn over de school voor wat betreft welbevinden, ervaren veiligheid, aantasting veiligheid. De informatie is afkomstig uit het Bestuursverslag van Vensters 2018-2019.

Hieruit blijkt dat leerlingen op de Groene Driehoek boven het landelijk gemiddelde scoren op 'welbevinden' en 'aantasting veiligheid', voor 'ervaren veiligheid' onder het landelijke gemiddelde.

Op de locatie Harm Smeenge scoren de leerlingen boven het landelijk gemiddelde op 'welbevinden' en 'aantasting veiligheid', echter onder het landelijk gemiddelde op 'ervaren veiligheid'. Op de Dikkenberg scoren leerlingen op het vmbo-k voor alle drie aspecten onder het landelijk gemiddelde. Voor de afdeling mavo op de Dikkenberg scoren leerlingen op alle drie de aspecten boven het landelijk gemiddelde.

		Welbevinden	Ervaren veiligheid	Aantasting veiligheid
Landelijk gemiddelde	Vmbo	7,1	7,4	9,1
	Mavo	6,7	6,9	9,1
	Havo	7,0	7,0	9,2
	Vwo	7,3	7,3	9,4
Groene driehoek	Vmbo	7,4	7,3	9,6
	Mavo	6,8	6,4	9,3
	Havo	7,3	6,8	9,3
	Vwo	7,7	7,0	9,6
Harm Smeenge	Vmbo	7,5	7,1	9,6
Dikkenberg	Vmbo	6,9	7,2	8,9
	Mavo	7,3	7,7	9,2

De uitkomsten van het oudertevredenheidsonderzoek voor het schooljaar 2018-2019 zijn ook afkomstig uit het Bestuursverslag van Vensters 2018-2019. Onderstaande tabel toont de informatie van de school en is vergeleken met het landelijk gemiddelde. Uit onderstaande tabel lijkt de tevredenheid van ouders van de Havo en Vwo leerlingen op het landelijk gemiddeld scoren. De ouders van de vmbo leerlingen Harm Smeenge scoren boven het landelijk gemiddelde. De ouders van vmbo en mavo op locatie Groene Driehoek, alsook de ouders van de leerlingen vmbo Dikkenberg scoren onder het landelijk gemiddelde. De ouders van de Mavoleerlingen op locatie Dikkenberg scoren weer ruim boven het landelijk gemiddelde.

Oudertevredenheid 2018-2019				
	Groene Driehoek	Harm Smeenge	Dikkenberg	Landelijk gemiddelde
vmbo	7,8	8,4	8,1	8,2
mavo	7,6		8,4	7,8
havo	7,7			7,7
vwo	8,0			8,0

4c. Toetsing en examinering

RSG Wolfsbos kan bogen op een betrouwbare praktijk van toetsing en examinering. Naar aanleiding van de incidenten m.b.t. de schoolexamens in het VMBO in, is door de VO-raad opdracht gegeven tot een breed landelijk onderzoek naar de kwaliteit van de eindexaminering.

In dat kader is eind 2018 RSG Wolfsbos steekproefsgewijs getoetst (locatie Dikkenberg) door bureau Oberon. Uit dat onderzoek kwam naar voren dat zowel de documenten (het PTA en examenreglement) als ook de procesgang op orde zijn.

Wel zijn er enkele aanbevelingen gedaan om onze wijze van werken nog verder te verbeteren. Daarbij valt te denken aan het expliciteren van onze visie op toetsing, een verbetering in de wijze waarop gemiste examenonderdelen worden genoteerd en het invoeren van een systematische evaluatie van de examenresultaten.

In respons daarop is in 2019 een traject gestart waarbij de examencommissie van RSG Wolfsbos en de staf Onderwijs en Kwaliteit, onder regie van de directeur-bestuurder, planmatig in gesprek zijn om, op basis deze aanbevelingen en in lijn met de algemene adviezen van de VO-raad rondom dit thema, een systematische evaluatie en borging van de examenprocessen en procedures in te voeren. Eind 2019 is tevens een start gemaakt met de explicitering van onze visie op toetsing en examinering.

4d. Belanghebbenden

Zelfbewust gericht op verbinding met de ons omringende omgeving: zo heeft RSG Wolfsbos zich in 2019 laten zien. In de relatie met verschillende externe partners hebben we zichtbare en waardevolle stappen gezet.

Onderwijspartners in Hoogeveen

In een omgeving die te maken heeft met een doorgaande daling in leerlingenaantallen zoals Zuid-West Drenthe, zien alle onderwijsinstellingen zich geconfronteerd met vragen omtrent toekomstbestendigheid van onderwijsaanbod en soms zelfs omtrent het bestaansrecht.

In de regio Hoogeveen is RSG Wolfsbos ervan overtuigd dat een opstelling van concurrentie tussen onderwijsinstellingen in een dergelijke context niet meer van deze tijd is.

Daarom zetten we in 2019 bewust in op intensivering van zowel onze verticale- als onze horizontale verbindingen. Onze samenwerking met het PO in onze regio kreeg uitgebreide vorm in aanbod van techniekonderwijs voor het primair onderwijs. We nemen daarbij een aantal techniekdoelen van het PO voor onze rekening voor een groeiend aantal basisscholen in onze omgeving. Aandacht voor de relatie met het PO in de gemeente De Wolden kreeg in 2019 speciaal aandacht. I.s.m. het Roelof van Echten College werd in juni een onderzoek uitgevoerd naar de redenen voor de tanende belangstelling in die gemeente voor doorstroming naar het voortgezet onderwijs in Hoogeveen. De opbrengsten van de onderzoek werden in vertaald in concrete actie en aanpassingen in onze (gedeelde) omgang met ouders en leerlingen van deze basisscholen.

Daarnaast geven we in de vorm van HOT-modules onze leerlingen perspectief op hun vervolgonderwijs, gebaseerd op ervaring. Dit doen we in samenwerking met onze MBO-collega's van het Alfacollege. Ook in de horizontale lijn wordt, onder meer op het vlak van techniek en een project als Hoogeveen on Stage, samengewerkt met onze collega's van het Roelof van Echtencollege.

Goed contact op bestuurlijk niveau tussen de onderwijsinstellingen in Hoogeveen heeft ervoor gezorgd dat er in toenemende mate er sprake is van onderlinge afstemming tussen de betrokken organisaties.

Sterk Techniekonderwijs regio Hoogeveen

Het ministerie besloot eind 2018 tot een omvangrijk subsidietraject gericht op Sterk Techniekonderwijs. In lijn met de voorwaarden voor die subsidie is RSG Wolfsbos in 2019 partner en tevens penvoerder geworden in het project STO in de regio Hoogeveen. Naast het Roelof van Echtencollege en het Alfacollege is daarin het bedrijfsleven vertegenwoordigd vanuit de Stichting Vrienden van Techniek Hoogeveen.

De aanvraagprocedure voor het project werd in juli met positief resultaat afgerond. In september vond de Kick off plaats: het startsein voor meerdere werkgroepen die de komende vier jaren doelgericht het techniekonderwijs zullen uitbouwen en doorontwikkelen, in aansluiting bij de behoefte van leerlingen en van het bedrijfsleven in deze regio.

Onderwijshuisvesting en de gemeente Hoogeveen

Het gesprek van schoolbesturen met de gemeente Hoogeveen over huisvesting, dat in 2018 was opgestart heeft in maart 2019 een tastbaar resultaat opgeleverd in de vorm van een visie op onderwijshuisvesting. Die is in het voorjaar van 2019 door alle schoolbesturen in Hoogeveen én het college van B&W van Hoogeveen onderschreven. Eind december werd hieraan door het college ook een bindende uitspraak m.b.t. de financiën verbonden.

RSG Wolfsbos is en blijft in dit traject uiteraard zelfstandig verantwoordelijk voor haar eigen huisvesting; dit op basis van het contract over doordecentralisatie van huisvestingsgelden. Echter: het gezamenlijk optrekken en het goed positioneren van het onderwijs in Hoogeveen maakt dat actief participeren van RSG Wolfsbos in dit traject wel degelijk relevant is.

Samenwerkingsverband Zuid-west Drenthe (SWV 22.03VO)

In de context van het SWV heeft RSG Wolfsbos bij herhaling gevraagd om aandacht en passende maatregelen voor de financiering van de ondersteuning van de nieuwkomers die in behoorlijke aantallen het regulier onderwijs van onze scholen instromen. Hiervoor is in het huidige beleid geen ruimte opgenomen. Tegen het besluit van het dagelijks bestuur om op die vraag niet in te gaan, heeft RSG Wolfsbos in december bezwaar aangetekend.

Het Samenwerkingsverband werd in december door de inspectie van onderwijs bezocht. Het onderzoek betrof met name de financiën en de kwaliteitszorg van het SWV. In het kader van de gebruikelijke 'check' in de praktijk werd op 4 december in RSG Wolfsbos een verificatiebezoek afgelegd. Daarop ontvingen de bezochte afdelingen (ISK en het onderwijs aan de doorgestroomde nieuwkomers naar regulier voortgezet onderwijs) positieve feedback. De inspectie uitte zich in haar conceptrapportage kritisch over het SWV en met name over de kwaliteitszorg daarbinnen. Hier ligt voor ons een stevige gezamenlijke opgave.

DOVOC-scholen (Drents Openbaar VO-Convenant)

RSG Wolfsbos vormt samen met het Esdal College te Emmen, De Nieuwe Veste te Coevorden, Nassau College te Assen en RSG Ter Apel een collegiale samenwerking rondom de thema's; kwaliteitszorg, P&O/HRM, ICT en financiën/facilitair. Kennisdeling, samen ontwikkelen en afstemmen staan hierbij centraal. De bestuurders, van de genoemde scholen komen maandelijks bijeen.

Als uitvloeisel van dit overleg is een initiatief ontstaan om samen toe te werken naar een subsidieaanvraag voor Project Aanpak Lerarentekort. Inmiddels is deze aanvraag gehonoreerd en is er een start gemaakt met de projectwerkzaamheden, waarbij in totaal 13 VO-scholen, 2 lerarenopleidingen en 2 mbo's zich hebben aangesloten.

Samenwerking met regionaal bedrijfsleven en maatschappelijke instellingen

RSG Wolfsbos heeft ook in 2019 wederom actief geïnvesteerd in haar goede contacten met diverse culturele instellingen, zoals Scala, het Podium, de bibliotheek en de Tamboer. Tevens werden 'extern gerichte' activiteiten georganiseerd, zoals debatten op school of in de raadszaal met politici en dergelijke. Tenslotte doen wij met medewerkers en leerlingen jaarlijks mee aan de Cascaderun.

4e. Duurzaamheid

Energiebewustzijn

Het afgelopen jaar heeft STOVH onderzocht op welke terreinen wij de duurzaamheid van onze gebouwen kunnen verbeteren. Enerzijds doen we dit vanuit onze bedoeling en onze visie op duurzaamheid, anderzijds doen we dit vanuit de verplichtingen die voortvloeien vanuit de klimaatakkoorden. Een aantal van onze gebouwen zijn ongeveer 40 jaar oud. We hebben onderzocht hoe we met relatief kleine investeringen de verduurzaming van deze gebouwen konden optimaliseren.

Samen met Heijmans Utilities is er onderzoek gedaan naar de gebouwbeheersystemen van de diverse locaties. Onderdeel van dit onderzoek was om de gebouwbeheersystemen die gekoppeld zijn aan de verwarmingssystemen en luchtbehandelingssystemen te optimaliseren naar de stand van de huidige aansturingstechnieken.

Door de conciërges nauw te betrekken in het onderzoek hebben we relevante informatie ingewonnen wat uiteindelijk heeft bijgedragen aan een besparing van 25 procent op ons gasverbruik.

No Waste

Samen met een groep enthousiaste docenten en onze afvalverwerker werken we aan het projectplan NO Waste. No Waste willen we inbedden in een aantal vakken waarbij duurzaamheid een van de thema's is. Onze leerlingen hebben al eerder getoond dat zij zich betrokken en verantwoordelijk voelen voor hun eigen omgeving. In 2019 hebben we tijdens de aanbesteding afvalverwerking aandacht besteed aan het thema duurzaamheid. We hebben ons ten doel gesteld om te streven naar No Waste. Een fantastisch uitgangspunt dat ons helpt bij het continu streven naar duurzaamheid en waarbij wij voortdurend medewerkers en leerlingen bij zullen betrekken.

4f. Klachtenafhandeling

Met ingang van 1 augustus 2010 is de Klachtenregeling RSG Wolfsbos en De Meander in werking getreden. Het gaat hier om een brede klachtenregeling. Naast ouders en leerlingen kan iedereen die deel uitmaakt van de scholengemeenschap een klacht indienen. Klachten kunnen onder meer betrekking hebben op de begeleiding van leerlingen, toepassing van strafmaatregelen anders dan schorsing en verwijdering, beoordeling van leerlingen, de inrichting van de schoolorganisatie, seksuele intimidatie, discriminerend gedrag, agressie, geweld en pesten.

In het algemeen geldt de regel dat een klacht eerst door de klager met degene die de klacht betreft wordt besproken. Is dit niet afdoende, dan zijn de direct leidinggevenden van de school het aanspreekpunt. Een klager kan zich ook wenden tot de contact- en vertrouwenspersonen van de school. Indien de klacht op schoolniveau niet afdoende wordt opgelost en klager wil een klachtschrift indienen dan zijn er twee mogelijkheden. De klager kan een klachtschrift indienen bij de Landelijke Klachtencommissie Onderwijs of kan zich wenden tot de directeur-bestuurder van RSG Wolfsbos.

De aangeklaagde heeft het recht iemand (vertrouwenspersoon of iemand buiten de school) om bijstand/advies te vragen.

De klachtenregeling is niet van toepassing op klachten waarvoor een aparte regeling of proceduremogelijkheid bestaat. Deze klachten dienen langs die lijn te worden afgehandeld. Zo kan een klacht die moet worden ingediend bij de commissie van beroep voor eindexamens of over schorsing en verwijdering niet via deze klachtenregeling worden afgehandeld. De klachtenregeling is evenmin van toepassing indien het een klacht betreft tegen een besluit van het bevoegd gezag in de zin van de Algemene wet bestuursrecht (AWB). Tegen deze besluiten is bezwaar en beroep op grond van de AWB mogelijk.

In de rapportageperiode 2019 zijn geen klachten ingediend.

4g. Samenwerking met de GMR

De Medezeggenschap wordt vormgegeven via een Gemeenschappelijke Medezeggenschapsraad voor zaken die betrekking hebben op RSG Wolfsbos als geheel en twee deelraden voor de beide sectoren vmbo/pro en mavo/havo/vwo. De

Gemeenschappelijke Medezeggenschapsraad vergadert met de directeur-bestuurder, het overleg met de deelraden wordt gevoerd met de directeur Onderwijs.

Het overleg in zowel de Gemeenschappelijke Medezeggenschapsraad als de deelraden geschiedt in een constructief kritische sfeer. Naast de personeelsgeledingen leveren ook de ouder- en de leerlingengeledingen een goede bijdrage. Behalve de reguliere overleggen zijn er een aantal thema-avonden georganiseerd, waar specifieke onderwerpen in een informele informatieve sfeer besproken worden. Te denken valt hierbij aan huisvesting en de toekomstperspectieven van de school en ouderbetrokkenheid.

Het wordt door de medezeggenschapsorganen zeer op prijs gesteld dat zij meegenomen worden in besluitvormingsprocessen omtrent begroting, formatie, aanbestedingen etc. Het geeft een verhelderend inzicht in de keuzes en de verantwoording daarvan, die de schoolleiding moet maken. Het op deze wijze werken is voor de leden van de

Gemeenschappelijke Medezeggenschapsraad en de deelraden weliswaar tijdrovend en de stukken zijn niet altijd eenvoudig, maar het verhoogt de betrokkenheid en geeft het begrip 'medezeggenschap' meer inhoud.

5. Bedrijfsvoering

5a. Facilitair / ICT

Huisvesting

De toekomst van RSG Wolfsbos wordt in belangrijke mate beïnvloed door de demografische ontwikkelingen in de regio Hoogeveen. Daling van leerlingenaantallen in deze regio is ook voor het voortgezet onderwijs inmiddels een feit. Die daling zal de komende jaren doorgaand haar invloed uitoefenen op RSG Wolfsbos, zoals dat bij alle VO-scholen in onze regio momenteel het geval is.

Medio 2019 is binnen de schoolleiding van RSG Wolfsbos de interne verkenning opgestart naar hoe we deze ontwikkeling duiden en hoe we in dat licht de toekomst van onze scholengemeenschap willen vormgeven. In de afgelopen maanden is over dit thema een dialoog gevoerd met medewerkers van onze scholengemeenschap. Dit om belangrijke strategische keuzes te baseren op een breed draagvlak.

In de komende periode zullen heldere strategische bestuurlijke keuzes gemaakt worden m.b.t. de toekomst van RSG Wolfsbos, waarbij de maatschappelijke opdracht voor het bieden van goed onderwijs voor alle jonge mensen in Hoogeveen leidend blijft.

Vanwege de omschreven interne en externe ontwikkelingen heeft RSG Wolfsbos in overleg met de gemeente besloten om het huidige Strategische Huisvestings Plan 2020-2030 dusdanig in te vullen dat dit ruimte blijft bieden voor verschillende scenario's. Dit sluit optimaal aan bij het ingezette proces, waarin we nog nadenken over de toekomst van de school in relatie tot de demografische krimp. We willen alle mogelijk opties openhouden waarbij wij vanuit onze eigen kracht invulling zullen geven aan kwalitatief, toekomstbestendig en nabij onderwijs voor alle leerlingen uit Hoogeveen en omstreken.

Privacy

De Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) heeft invloed op de dagelijkse gang van zaken binnen onze school. Een voorbeeld hiervan is het verwerken van beeldmateriaal (foto, video) voor het delen van informatie en PR doeleinden. Onze school heeft voor het geven en administreren van toestemmingen op beeldmateriaal een applicatie aangeschaft. Het niet zonder meer foto's en filmpjes kunnen maken van bijvoorbeeld leuke schoolactiviteiten is een gegeven waaraan men in algemene zin moet wennen.

Samen met een externe Functionaris Gegevens bescherming hebben we inzichtelijk gemaakt welke werkzaamheden er op het gebied van de AVG aandacht behoeven. Deze werkzaamheden zijn opgenomen in de jaaragenda AVG en binnen de directie besproken.

Inrichting ICT/Functies

De Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) heeft invloed op de dagelijkse gang van zaken binnen onze school. Een voorbeeld hiervan is het verwerken van beeldmateriaal (foto, video) voor het delen van informatie en PR doeleinden. Onze school heeft voor het geven en administreren van toestemmingen op beeldmateriaal een applicatie aangeschaft. Het niet zonder meer foto's en filmpjes kunnen maken van bijvoorbeeld leuke schoolactiviteiten is een gegeven waaraan men in algemene zin moet wennen.

Samen met een externe Functionaris Gegevens bescherming hebben we inzichtelijk gemaakt welke werkzaamheden er op het gebied van de AVG aandacht behoeven. Deze werkzaamheden zijn opgenomen in de jaaragenda AVG en binnen de directie besproken.

ICT devices

Ook in 2019 hebben alle leerlingen van alle eerste klassen kosteloos een persoonlijk draagbaar device in bruikleen geven. Een eigen device biedt extra mogelijkheden tot het leveren van maatwerk aan onze leerlingen.

5b. Personeel

Inspectiebezoek in het kader van Strategisch HRM

Op 27 februari 2019 vond, vanuit het zogeheten jaarlijkse stelselonderzoek, een inspectiebezoek plaats in het kader van Strategisch HRM (Human Resource Management). Hierbij is onderzocht op welke wijze - en in welke mate - het personeelsbeleid in de school bijdraagt aan de onderwijs- en organisatieontwikkeling binnen de school. De inspectie heeft gesproken met een brede vertegenwoordiging vanuit de school. De bevindingen zijn aansluitend met de school gedeeld. Samengevat is het beeld dat de inspecteur zich heeft kunnen vormen uitgesproken positief; er is een consistent en helder beeld naar voren gekomen van waar we in RSG Wolfsbos voor staan en hoe ons personeelsbeleid daaraan bijdraagt. De bedoeling, zoals in het Schoolplan verwoord, lijkt goed verbonden te zijn met ons handelen. Bij de inspectie is een congruent, samenhangend beeld van onze scholen over het voetlicht gekomen, waarbij zorgzaamheid, eigenaarschap en ruimte voor leren en ontwikkelen termen waren die werden gebruikt om de school te schetsen. Geconstateerd is dat er in onze scholen ruimte is voor verschillen; zowel bij leerlingen als medewerkers wordt ingezet op maatwerk. Daarnaast is aangegeven dat de ingezette onderwijsontwikkelingen richting Dalton-onderwijs en het flexibiliseringstraject en het personeelsbeleid goed aansluiten bij onze bedoeling. Om de school verder te ontwikkelen adviseerde de inspectie om expliciet aandacht te blijven houden voor de verbinding van de bedoeling met de onderwijsontwikkeling en de ontwikkeling van de medewerkers, de leercultuur actief verder uit te breiden en de tijd te nemen om samen te evalueren door met elkaar het goede gesprek te blijven voeren.

Organisatieontwikkeling

Anticiperend op te verwachten leerlingdaling is met ingang van 1 augustus 2018 de nieuwe organisatievorm in werking getreden, waarbij sprake is van één directeur- bestuurder en één directeur onderwijs. De twee onderwijssectoren zijn samengevoegd onder de directeur onderwijs. Deze nieuwe indeling heeft effect op de verdeling van taken en verantwoordelijkheden van andere functionarissen binnen de school. Uitgangspunt van de organisatieaanpassing is, conform de bedoeling, de verantwoordelijkheden lager in de organisatie neer te leggen, zodat er meer beïnvloedingsmogelijkheden en regelruimte ontstaat voor teamleiders en/of medewerkers. In 2020 zal de nieuwe organisatievorm geëvalueerd worden.

Verzuim en gezondheidsbeleid

Doel van onze school is om een gezonde organisatie te zijn die toekomstbestendig is en de kosten voor verzuim en vervanging in de hand kan houden. In dat kader wordt, ter ondersteuning van verzuimpreventie en re-integratie, nauw samengewerkt door management, P&O, bedrijfsarts, arbeidsdeskundige en registercasemanager. Op deze wijze wordt steeds gekeken welk instrument bij kan dragen aan verzuimpreventie en duurzame inzetbaarheid en herstel.

De afgelopen jaren was sprake van een dalende lijn: van 5,8% in 2017 naar 5,4% in 2018. Het verzuim over 2019 is gestegen naar 6,9%. De stijging is vooral terug te vinden binnen het lang verzuim (1,4 procentpunten) omdat bij de school helaas sprake is van een aantal langdurig ernstig zieke medewerkers. Opvallend is, dat het ziekteverzuim binnen het onderdeel directie/staf/administratie met 2% laag is. De gemiddelde meldingsfrequentie is 1,6 over 2019. Deze is licht gedaald ten opzichte van 2018 (1,7).

Rookvrije school

Onze school is al jarenlang geheel rookvrij. Hiermee heeft de school haar maatschappelijke en pedagogische verantwoordelijkheid genomen om een gezonde leeromgeving te creëren voor onze leerlingen en een gezonde werkomgeving te zijn voor onze medewerkers.

Aanpak werkdruk

Eind 2017 is, onder het gehele personeel, gestart met een breed (extern) onderzoek naar de beleefde werkdruk en de mogelijke oplossingen hiervoor. Kernpunten in het medio maart 2018 opgeleverde rapport lagen op het gebied van het mentoraat en de omvang/samenstelling van de klassen. Op advies van de werkgroepen is in augustus 2019 gestart met het vormen van duo-mentoraten c.q. het maximaliseren van de omvang van coach-taken.

Onderwijs in Cijfers (peildatum oktober)

In onderstaande tabel staan personele feiten vermeld

	okt.2015	okt. 2016	okt. 2017	Okt 2018	Okt 2019
Onderwijzend pers. + directie in aantallen	157	151	150	138	142
Onderwijzend pers. + directie in fte's	129,6	124,2	122,0	116,2	108,5
Gemiddelde omvang aanstelling	0,83	0,82	0,81	0,82	0,76
Gemiddelde leeftijd	46,4	46,7	47,11	48,03	48,22
Percentage mannen	48%	51%	49%	49%	46%
Percentage vrouwen	52%*	49%	51%	51%	54%

Professionalisering en bevoegdheden

In het kader van professionalisering hebben zowel collectieve als individuele scholingsactiviteiten plaatsgevonden. Naast nascholingsactiviteiten zijn medewerkers gestimuleerd om een masteropleiding of een tweede bevoegdheid te behalen in verband met een brede(re) inzetbaarheid binnen de school. Naar aanleiding van de wijzigingen in het examenprogramma voor het VMBO is een bijscholingstraject gestart op het gebied van D&P, waarmee in 2019 diverse docenten hun aanvullende bevoegdheid hebben behaald. Ook hebben diverse docenten van het VMBO en het PRO hun certificaat in het kader van Dalton behaald.

Aan Pabo-docenten zijn faciliteiten aangeboden om (middels een maatwerktraject) een volledige tweedegraadsbevoegdheid te behalen c.q. een beperkte (brede) bevoegdheid te behalen voor de onderbouw van het VMBO basis/kader om les te mogen geven in de vakken Nederlands, Rekenen/Wiskunde en een van de vakken uit Mens & Maatschappij, Mens & Natuur of Engels. Naar

verwachting zal in ieder geval één docent in 2020 haar tweedegraads bevoegdheid Wiskunde behalen.

Inductietraject

De school kent een begeleidings- en inductietraject waarbij aan leraren in opleiding (studenten) en beginnende leraren een ondersteuningstraject wordt aangeboden. De ondersteuning wordt aangeboden door opgeleide coaches en gemonitord door de schoolopleider.

Lerarentekort

In 2019 heeft de school nog geen grote problemen ervaren met het aantrekken van bekwame en bevoegde docenten, maar verwacht dit in de toekomst wel. In oktober 2019 zijn we daarom samen met 13 andere schoolbesturen gestart met een project tot verkenning van mogelijkheden tot samenwerking op het gebied van het lerarentekort en de gevolgen van demografische krimp. Samen met de andere scholen zien wij mogelijkheden om tekorten, overschotten en calamiteiten op het gebied van personeel met elkaar op te lossen, de regio als aantrekkelijk in de markt te zetten voor het zoeken, vinden, opleiden en behouden van deskundig en gekwalificeerd personeel en gaan we onderzoeken hoe het onderwijs anders georganiseerd kan worden. Inmiddels is voor het schooljaar 2019 – 2020 een regionale subsidie toegekend voor dit project.

Levensfasebewust personeelsbeleid en duurzame inzetbaarheid

Medewerkers binnen de school hebben ruime mogelijkheden om het persoonlijk budget zodanig in te zetten dat het past bij hun persoonlijke keuzes. In 2019 zagen we een breed scala aan inzet, waaronder kort verlof, inzet gespaard verlof en het inzetten van verlof als afbouw van de carrière. In 2019 zijn diverse maatwerktrajecten aangeboden aan medewerkers om zo bij te dragen aan het op een gezonde wijze behalen van de pensioengerechtigde leeftijd.

De school heeft een collectieve arbeidsongeschiktheidsverzekering afgesloten voor ieder personeelslid en draagt hier ook financieel aan bij.

Klokkenluidersregeling

De school heeft een Klokkenluidersregeling (*Regeling inzake het omgaan met een vermoeden van een misstand in de school*). Met ingang van 1 mei 2018 is mevrouw B.J. Bodestaff benoemd als Vertrouwenspersoon Integriteit (VPI).

Wet normalisering rechtspositie ambtenaren (Wnra)

Vanaf 1 januari 2020 wordt de rechtspositie van medewerkers in het openbaar gewijzigd en geldt voor alle medewerkers in het openbaar onderwijs het arbeidsrecht uit het Burgerlijk Wetboek in plaats van het ambtenarenrecht. Hierop anticiperend hebben de P&O-medewerkers in 2019 training en instructie ontvangen is de personeelsadministratie heringericht conform de nieuwe wet- en regelgeving. Ook hebben alle leidinggevenden een training ontvangen op het gebied van de nieuwe regel rond arbeidsovereenkomstenrecht en ontslag. Alle medewerkers zijn eind 2019 geïnformeerd over de wijzigingen en zijn gevraagd in te stemmen met het incorporatiebeding.

Digitalisering Personeelsadministratie

In 2019 is gestart met het digitaliseren van diverse personeelsmutatieprocessen. Het merendeel van alle mutaties vindt nu, inclusief accordering, digitaal plaats wat tot verbetering van de efficiency heeft geleid. Daarnaast kunnen medewerkers nu digitaal, via computer en app, declaraties en mutaties (waaronder ontslag) indienen en zich aanmelden voor regelingen (waaronder de werkkostenregeling).

5c. Strategisch personeelsbeleid

Strategisch personeelsplan (SPP)

Het SPP is de vertaling van het strategische beleid van de school in termen van benodigde en gewenste functies, afgezet tegen de financiële ruimte. Medio 2019 heeft een onderzoek plaatsgevonden welke SPP-systematiek het meest bruikbaar is voor de school. Eind 2019 is besloten het SPP op te gaan stellen middels Foleta. Vanwege de geplande herinrichting van Foleta begin 2020 zal in het voorjaar van 2020 gestart worden met het opstellen van het SPP.

5d. Kwaliteitsbeheer / zorg

RSG Wolfsbos streeft ernaar de huidige onderwijskwaliteit systematisch en integraal te benaderen, te borgen en continu te verbeteren. In 2019 is een nieuwe start gemaakt met het ontwikkelen en inrichten van een eigen systematiek hiervoor, die wat insteek en werkwijze betreft aansluit bij de wijze waarop wij in RSG Wolfsbos willen werken. We willen werken vanuit de bedoeling (in de terminologie van Wouter Hart), waarbij de leefwereld van onze leerlingen en medewerkers leidend is. Dan is het passend om in lijn daarmee onze 'systeemwereld' (waar de opzet en inrichting van onze kwaliteitszorg onderdeel van is) ook écht dienend te laten zijn aan die leefwereld.

Dit jaar hebben we onderzocht op welke wijze en met welke systematiek we de aandacht voor kwaliteit een vanzelfsprekend en voedend onderdeel kunnen laten zijn van het werken van al onze medewerkers. Tevens willen we onze kwaliteitszorg zodanig inrichten dat we te allen tijde aan onze stakeholders zichtbaar kunnen maken hoe wij onze onderwijsopdracht uitvoeren en welke resultaten we daarbij realiseren. Een interne- én een extern gerichte doelstelling dus.

In 2019 is een goede basis gelegd voor een kwaliteitszorgsysteem voor RSG Wolfsbos, een systeem dat inmiddels in dialoog doorontwikkeld wordt. Het beleid zal gestalte krijgen in een beleidsdocument en tevens in de praktijk al worden toegepast op de thema's borging examinering, flexuren en coachend lesgeven en op de ontwikkeling van zelfevaluatie.

Oogmerk met deze ontwikkeling is in alle lagen van RSG Wolfsbos consequent te werken volgens de gekozen systematiek van de lemniscaat. Hierdoor ontstaat in de hele organisatie herkenbaar taalgebruik en bewustwording als het gaat om het gesprek over de kwaliteit van ons onderwijs.

5e. Financiën

Voor de jaarrekening 2019 is een bestendige gedragslijn ten opzichte van 2018 toegepast.

Exploitatieoverzicht

Staat van baten en lasten 2019	Realisatie 2019	Begroot 2019	Realisatie 2018
BATEN			
Rijksbijdrage	16.273.532	15.033.506	16.781.654
Overige baten	1.715.021	1.640.000	1.658.892
SOM DER BATEN	17.988.553	16.673.506	18.440.546
LASTEN			
Personele lasten	13.214.338	12.303.802	13.767.267
Afschrijvingen	867.904	896.880	853.316
Huisvestingslasten	1.254.048	1.373.000	1.143.420
Overige lasten:			
- Administratie, beheer en bestuur	721.296	798.552	751.478
- Inventaris en apparatuur	112.736	77.000	124.838
- Leer- en hulpmiddelen	819.236	1.008.681	928.454
- Algemene kosten	134.507	84.000	130.402
subtotaal overige lasten	1.787.774	1.968.233	1.935.172
Doorbetaling aan schoolbesturen	20.000	0	20.000
SOM DER LASTEN	17.144.064	16.541.915	17.719.176
Rentebaten	0	0	0
Rentelasten	-119.396	-119.396	-124.569
SALDO FINANCIËLE BATEN EN LASTEN	-119.396	-119.396	-124.569
Resultaat	725.093	12.195	596.802

In 2019 sluit de exploitatie met een positief resultaat van € 725.093, dit is € 712.898 hoger dan begroot en € 128.291 hoger dan het exploitatieresultaat van 2018. Het resultaat van € 712.898 is te verdelen in een deel regulier onderwijs en een deel ISK onderwijs. Onder ISK onderwijs verstaan we het onderwijs aan nieuwkomers.

Resultaat regulier onderwijs € 578.952
 Resultaat ISK onderwijs € 133.946

In de begroting wordt elk jaar een bedrag (presentatieboekings) opgenomen voor reservering nieuwbouw. Dit is het bedrag wat na de resultaatbepaling wordt toegevoegd aan de bestemmingsreserve nieuwbouw. Dit wordt gedaan om niet een te hoog resultaat te begroten en een zuivere begroting neer te leggen van de baten en lasten. Het bedrag voor 2019 in de begroting was € 302.500. Eigenlijk kun je zeggen dat RSG Wolfsbos een begroting neerlegt van € 12.195 + € 302.500 = € 314.695.

Het gecorrigeerde resultaat voor het regulier onderwijs komt hiermee uit op.

Resultaat regulier onderwijs	€ 578.952
Presentatieboeking nieuwbouw	<u>€ 302.500</u>
Gecorrigeerd resultaat	€ 276.452

Op 20 november 2019 heeft de Minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media, dhr. A. Slob, via de Staatscourant een regeling bekend gemaakt m.b.t. het verstrekken van bijzondere en aanvullende bekostiging voor het primair en voortgezet onderwijs 2019. Deze regeling betreft in totaal 460 miljoen aan incidentele gelden. Ze zijn in november 2019 toegekend voor werkdrukverlichting in het onderwijs. In december 2019 is er aan RSG Wolfsbos een bedrag overgemaakt van € 249.253; de zogeheten Slob-gelden. Aangezien dit geen geormerkte gelden zijn dienen deze in de jaarrekening van 2019 opgenomen te worden, terwijl de besteding van deze gelden plaatsvindt in 2020/2021. Voor deze “Slob-gelden” zal een bestemmingsreserve gecreëerd worden.

Als we de “Slob-gelden” uit het gecorrigeerd resultaat halen houden we het volgende resultaat op het regulier onderwijs over.

Gecorrigeerd resultaat	€ 276.452
“Slob-gelden”	<u>€ 249.253</u>
Resultaat regulier onderwijs	€ 27.199

Ondanks het geringe resultaat van € 27.199 zijn zowel aan de baten als de lasten kant grote verschillen ten opzichte van de begroting. Zo zijn de baten € 363.638 en de lasten € 336.439 hoger ten opzichte van de begroting. Bij het onderdeel jaarrekening treft u een analyse van het resultaat ten opzichte van de begroting.

Planning en control cyclus

Bij RSG Wolfsbos hebben alle budgethouders toegang tot een dashboard waar realtime inzicht is in de uitputting van de aan hun toegewezen budget(ten). Naast dit dashboard wordt er een 4 en 8 maanden rapportage opgeleverd met een prognose van de exploitatie van het betreffende jaar. In deze twee prognoses wordt het resultaat geanalyseerd op basis van het verwachte resultaat versus begroting. Daarnaast nemen we hier ook het resultaat met het ISK onderwijs en de uitputting van de investeringsbegroting mee. Deze prognoses worden aangeboden aan de directie, raad van toezicht en GMR. In februari 2020 is het voorlopig resultaat 2019 gepresenteerd.

Allocatie van middelen

RSG Wolfsbos valt onder het bestuur van Stichting openbaar voortgezet onderwijs Hoogeveen (STOVVOH). Behalve RSG Wolfsbos valt ook de Meander onder deze stichting, de Meander is de school voor praktijkonderwijs. De Meander wordt gezien als een locatie van RSG Wolfsbos waaronder nog vier andere locaties vallen, derhalve zien wij ons ook als éénpitter. Alle middelen zijn in één begroting ondergebracht. Deze begroting wordt na vaststelling opgesplitst in deelbegrotingen voor de twee sectoren te weten mavo/havo/vwo en pro/vmbo. De middelen voor huisvesting en ICT worden centraal gehouden.

Balans per 31 december 2019

	31-12-2019	* 1.000 euro 31-12-2018
Activa		
Vaste activa		
Materiële vaste activa	8.999	9.455
Totaal vaste activa	8.999	9.455
Vlottende activa		
Vorraden	1	2
Vorderingen	374	309
Liquide middelen	3.788	2.965
Totaal vlottende activa	4.163	3.276
Totaal activa	13.163	12.731
Passiva		
Eigen vermogen	6.926	6.201
Voorzieningen	976	927
Lang lopende schulden	3.146	3.292
Kort lopende schulden	2.114	2.312
Totaal passiva	13.163	12.731

Het balans totaal stijgt van € 12.731.000 ultimo 2018 naar € 13.163.000 nu. Dit is een stijging van € 432.000.

Activa

De vaste activa dalen, doordat de afschrijvingslasten hoger zijn geweest dan de investeringen. Daarnaast is het oude WIFI netwerk buiten gebruik gesteld en is de resterende boekwaarde afgeboekt. De vlottende activa stijgen daarentegen, dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de hogere liquide middelen.

Passiva

Zowel het eigen vermogen als de voorzieningen laten een stijging zien. Op de langlopende schuld heeft dit jaar conform de geldleen overeenkomst een aflossing plaatsgevonden. De kortlopende schuld is lager doordat de schuld op crediteuren lager uitvalt dan het jaar ervoor.

Het eigen vermogen van RSG Wolfsbos op 31 december 2019 bedraagt € 6.926.000. Een stijging van € 725.000 ten opzichte van vorig jaar. Dit is ten geheel toe te rekenen aan het ten gunste brengen van het resultaat aan de reserves. De resultaat bestemming ziet er als volgt uit.

	Saldo 1-1-2019	Exploitatie resultaat	Saldo 31-12-2019
Publieke reserves			
Algemene reserve	4.756.772	150.755	4.907.527
Bestemmingsreserve nieuwbouw	905.640	302.476 *	1.208.117
Bestemmingsreserve Slob-gelden	0	249.253	249.253
Private reserves			
Reserve private activiteiten	538.866	22.608	561.474
Totaal eigen vermogen	6.201.278	725.093	6.926.371

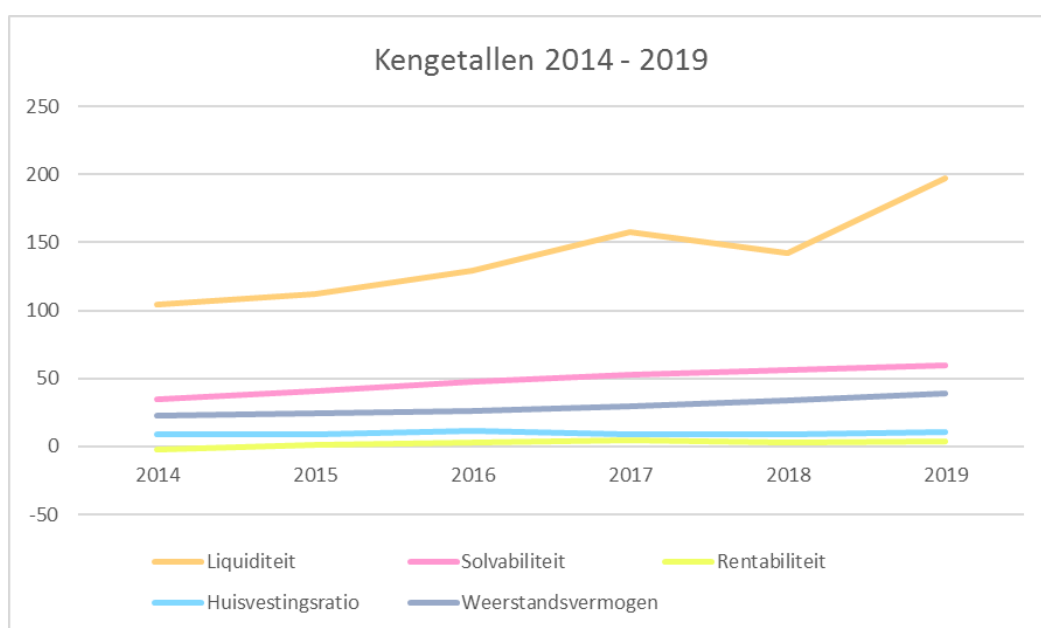
*De bestemmingsreserve nieuwbouw wijkt iets af van waar in de begroting rekening mee is gehouden. Hieronder de berekening van deze reservering.

berekening toevoeging reserve nieuwbouw		
Vergoeding doordecentralisatie		863.826
Afschijvingslast	415.141	
Rente+	121.083	
Verzekering huisvesting	25.125	
Totale last		561.350
Reservering nieuwbouw		302.476

+ betreft de daadwerkelijke betaalde rente, niet de toegerekende rente in de exploitatie.

Kengetallen

De cijfers van 2019 hebben het volgende effect op de kengetallen van RSG Wolfsbos, onderstaande grafiek laat het verloop van de jaren 2014 tot en met 2019 zien.

Liquiditeit

Kengetal	2019	2018	2017	signaleringswaarde OCW
Liquiditeit	197	142	158	< 75

Liquiditeit is de mate waarin een organisatie op korte termijn aan haar verplichting kan voldoen. In principe geldt hiervoor: hoe hoger hoe beter. Met een ratio van 197% voor RSG Wolfsbos zit deze ver boven de signaleringswaarde van 75% die door het Ministerie van OCW wordt gehanteerd. Belangrijkste oorzaak van deze hoge ratio is de (verplichte) jaarlijkse reservering voor nieuwbouw, als onderdeel van de doordecentralisering afspraken met de gemeente Hoogeveen.

Solvabiliteit 2

Kengetal	2019	2018	2017	signaleringswaarde OCW
Solvabiliteit	60	56	53	< 30

Bij solvabiliteit gaat het erom in hoeverre een bevoegd gezag op lange termijn, ook in tijden van tegenspoed, aan haar verplichtingen kan voldoen. Er is een solvabiliteit 1 en 2. Wij gaan uit van solvabiliteit 2 aangezien deze ook door het ministerie van OCW gehanteerd wordt. Het verschil is dat in de berekening van solvabiliteit 2 ook rekening wordt gehouden met de voorzieningen. Het solvabiliteitsratio van 60% laat zien dat we er gezond voor staan en ook in tegenspoed aan onze verplichtingen kunnen voldoen.

Rentabiliteit

Kengetal	2019	2018	2017	signaleringswaarde OCW
Rentabiliteit	4,03	3,24	4,83	3-jarig < 0
				2 jarig < -0,05
				1 jarig < -0,10

De rentabiliteit zegt iets over de “winstgevendheid” van een onderneming. Te grote positieve verschillen roepen vragen op inzake het bestedingspatroon, waar negatieve verschillen duiden op een te ruim financieel management. Door de positieve resultaten van de afgelopen jaren is onze rentabiliteit boven de signaleringswaarden van OCW.

Huisvestingsratio

Kengetal	2019	2018	2017	signaleringswaarde OCW
Huisvestingsratio	10,4	9,1	9,3	> 10

De huisvestingsratio geeft inzicht in het relatieve aandeel van de huisvestingslasten ten opzichte van de totale lasten. Het Ministerie van OCW hanteert een signaleringswaarde die is gesteld op huisvestingslasten die meer dan 10% van de totale lasten zijn. De huisvestingsratio is ten opzichte van 2018 met 1,3% gestegen en ligt daarmee net iets boven de signaleringswaarde. Dat het kengetal erboven komt is goed uit te leggen, aangezien er in 2019 een extra bedrag is gedoteerd aan de onderhoudsvoorziening.

Weerstandsvermogen

Kengetal	2019	2018	2017	signaleringswaarde OCW
Weerstandsvermogen	39	34	30	< 5

Het weerstandsvermogen is de verhouding van ons eigen vermogen ten opzichte van het totaal aan baten. Het is een indicator van de mogelijkheid voor de organisatie om ook in ongunstige tijden haar activiteiten te continueren. Een weerstandsvermogen van 10 tot 40 % wordt als gezond beschouwd. Met een weerstandsvermogen van 39% zitten wij aan de bovenkant, en ver boven de signaleringsgrens van het Ministerie van OCW. Ook hier geldt dat de hoge bestemmingsreserve nieuwbouw en de bestemmingsreserve "Slob-gelden" een positieve invloed hebben op het weerstandsvermogen.

Toelichting op de kengetallen

Liquiditeit =	$\frac{\text{vlottende activa}}{\text{kortlopende schulden}}$	$\frac{4.163.466}{2.114.100} \times 100\% = 197\%$
Solvabiliteit =	$\frac{\text{eigen vermogen} + \text{voorzieningen}}{\text{totale passiva}}$	$\frac{6.926.371 + 976.288}{13.162.159} \times 100\% = 60\%$
Rentabiliteit =	$\frac{\text{exploitatie resultaat}}{\text{totale baten}}$	$\frac{725.093}{17.988.553} \times 100\% = 4,03\%$
Huisvestingsratio =	$\frac{\text{huisvestingslasten} + \text{afschr. geb.}}{\text{totale lasten}}$	$\frac{1.254.048 + 527.374}{17.144.064} \times 100\% = 10,4\%$
Weerstandsvermogen =	$\frac{\text{eigen vermogen}}{\text{totale baten}}$	$\frac{6.926.371}{17.988.553} \times 100\% = 39\%$

Overige kengetallen en verhoudingscijfers

Exploitatieverhoudingen:	2019	2018	2017	2016	2015	2014
Rijksbijdragen/totale baten	90	91	88	89	89	88
Personele lasten/totale lasten	77	78	79	76	78	76
Huisvestingslasten/totale lasten	7	6	7	7	7	7
Afschrijvingen/totale lasten	5	5	5	4	4	4
Overige beheerslasten/totale lasten	11	11	10	11	11	13

Kengetallen per leerling:						
Eigen vermogen en voorzieningen	4.698	3.940	3.605	2.999	2.519	2.289
Totaal lasten	10.193	9.795	9.360	9.300	8.944	8.964

De exploitatieverhoudingen zeggen iets over de specifieke bate/last ten opzichte van de totale bate/last. De rijksbijdragen zijn gedaald ten opzichte van 2018: 90% van de totale baten bestaat uit rijksbijdragen. De personele last bedraagt 77% van de totale last: dit is een verlaging van 1%. De huisvestingslast is gestegen met 1%. Dit verhoudingsgetal is een ander dan de huisvestingsratio, aangezien hier ook de afschrijving gebouwen in meegenomen wordt. De afschrijvingslast is ten opzichte van de totale last gelijk gebleven net als de overige beheerslasten.

De kengetallen per leerling laten zien hoe groot het eigen vermogen en voorzieningen zijn, gerekend per leerling. Deze zijn fors gestegen in vergelijking met 2018. Dit wordt veroorzaakt doordat het eigen vermogen en voorzieningen toenemen terwijl het aantal leerlingen afneemt. Bij totaal lasten zien we een stijging die weer verder oploopt. Hier kan ook de verklaring gegeven worden dat met minder leerlingen niet alle lasten evenredig meebewegen met het leerlingaantal.

Treasury

De stichting kent een treasurystatuut. Dit voldoet aan de “Regeling Beleggen en Belenen door instellingen voor onderwijs en onderzoek” van het ministerie van OCW. RSG Wolfsbos doet aan “Schatkistbankieren. Dit houdt in dat alle liquide middelen zijn ondergebracht bij het Ministerie van Financiën. Ook leningen of het eventueel plaatsen van deposito’s vinden plaats bij het Ministerie van Financiën. De functie van treasurer wordt vervuld door het hoofd financiële administratie van RSG Wolfsbos. In 2019 zijn er geen nieuwe leningen aangetrokken, ook zijn er geen gelden op deposito geplaatst. Dit omdat de rentestanden voor deposito’s korter dan 1 jaar 0% zijn.

5e. Continuïteitsparagraaf

De basis voor deze continuïteitsparagraaf is de goedgekeurde meerjarenbegroting 2020-2024. Deze is vastgesteld in december 2019. In de meerjarenbegroting is uitgegaan van de cijfers uit de financiële prognose 2019 op basis van de cijfers tot augustus 2019. In de cijfers die in deze paragraaf gepresenteerd worden zijn de definitieve cijfers van 2019 doorgerekend. De effecten die dit met zich meebrengt hebben vooral betrekken op de balans.

Leerlingaantallen en personele bezetting

De basis van de meerjarenbegroting wordt mede gevormd door de leerlingaantallen. Elk jaar wordt er in oktober een nieuwe leerlingenprognose opgemaakt en vastgesteld. Naast een doorrekening van het Planningsverband Groningen o.b.v. de 1 oktober telling wordt er ook een tweede berekening opgesteld op basis van de DUO-informatie. Daarbij wordt specifiek vastgesteld hoeveel leerlingen nu op de basisscholen in ons voedingsgebied zitten en wat afgelopen jaren het marktaandeel van RSG Wolfsbos is geweest van die basisscholen. De uitkomst van beide berekeningen worden gemiddeld om tot een zo betrouwbaar mogelijke prognose te komen. Voor de komende jaren ziet de leerling-ontwikkeling volgens de vastgestelde prognose er als volgt uit.

Leerlingprognose korte termijn 2019-2024							
<i>Llgtelling per 1-10...</i>	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
<i>Bekostigingsjaar</i>	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
PVG Cijfers	1576	1502	1430	1408	1432	1447	1435
DUO Cijfers	1576	1502	1435	1374	1389	1443	1478
Verschil	0	0	-5	34	43	4	-43
Gemiddeld PVG-DUO	1576	1502	1433	1391	1411	1445	1457

De witte kolom betreft het werkelijk aantal leerlingen per 1 oktober 2018. De gele kolom betreft de 1 oktober telling van 2019, dit is exclusief de VAVO leerlingen. De blauwe kolommen betreft de leerlingenprognose voor de jaren 2021 tot en met 2025. We houden in de telling rekening met 23 leerlingen die in 2019 nog in de ISK maar gefaseerd het reguliere onderwijs instromen. De overige ISK leerlingen blijven buiten de telling.

Uit de leerlingenprognose komt naar voren dat de komende jaren het leerlingaantal daalt van 1502 in begrotingsjaar 2020 naar 1391 in 2021, daarna stijgt deze weer licht naar 1457 in 2025. De daling van het leerlingaantal zal de komende jaren gepaard gaan met een terugloop in de te ontvangen onderwijsbedragen vanuit het Rijk. De benodigde inzet van medewerkers daalt evenredig mee, hetgeen vraagt om strategische personeelsplanning. In onderstaande tabel is de inschatting gemaakt van de benodigde personele bezetting voor de komende jaren.

Kengetal (per augustus)	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Personele bezetting in FTE							
- bestuur / management	9,98	9,82	9,82	9,82	9,82	9,82	9,82
- Onderwijzend personeel	107,07	100,84	86,52	83,34	85,16	88,68	90,06
- Ondersteunend / overig personeel	41,44	38,34	35,87	35,87	35,87	35,87	35,87
Totaal	158,49	149,00	132,21	129,03	130,85	134,37	135,75
Leerlingaantallen							
	1576	1502	1433	1391	1411	1445	1457

Het volgende overzicht laat de daling van het leerlingaantal zien in relatie met daling rijksbijdrage en formatie.

Overzicht demografische krimp						
Bekostigingsjaar	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Leerling prognose aantal	1576	1502	1433	1391	1411	1445
Daling aantal leerlingen cumulatief	0	74	143	185	165	131
Leerling prognose - procenten	0%	95%	91%	88%	90%	92%
Rijksbijdrage normvergoeding	14.627.739	13.537.245	12.952.154	12.590.199	12.771.894	13.036.098
Inkomsten daling cumulatief	-	1.090.494	1.675.585	2.037.540	1.855.845	1.591.641
Aantal FTE per 1 augustus	149,00	132,21	129,03	130,85	134,37	135,75
Cumulatief	0	16,79	19,97	18,15	14,63	13,25

Het bovenstaande overzicht maakt duidelijk dat bij een dalend leerlingaantal de rijksbijdrage lager wordt. Dit vormt een uitdaging voor het opstellen van een sluitende meerjarenbegroting. In de achterliggende periode zijn er tussen de stafhoofden, directeur onderwijs en directeur-bestuurder intensieve gesprekken gevoerd om daar met passende maatregelen en adequaat beleid op te anticiperen. De meerjarenbegroting die eind 2019 is vastgesteld is mede besproken met een delegatie van de Gemeenschappelijke Medezeggenschapsraad en de Raad van Toezicht.

In de meerjarenbegroting zijn door het management voorgenomen maatregelen en bezuinigingen opgenomen, die ook voor de komende begrotingsjaren leiden tot een sluitende begroting. De daling in de formatie is op dit moment nog op te vangen door de flexibele schil en natuurlijk verloop. De flexibele schil komt de komende jaren steeds meer onder druk te staan. Om die reden zullen er mogelijk ook gelden ingezet zullen worden voor mobiliteit en maatwerktrajecten voor personeel.

Financiële cijfers

Staat van baten en lasten	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Baten						
Rijksbijdragen	15.709.052	14.762.252	14.268.642	13.877.559	14.124.306	14.004.785
Overige rijksbijdragen	257.909	262.200	251.350	246.700	247.700	255.150
Overige baten	2.021.592	1.619.149	1.627.308	1.607.589	1.559.919	1.496.626
Totaal baten	17.988.553	16.643.601	16.147.300	15.731.848	15.931.925	15.756.561
Lasten						
Personele lasten	13.214.338	12.411.215	11.494.211	11.356.237	11.553.811	11.750.916
Afschrijvingen	867.904	926.751	945.963	938.031	940.969	945.058
Huisvestingslasten	1.254.048	1.348.000	1.429.000	1.403.000	1.414.000	1.424.000
Overige lasten	1.807.775	2.161.068	2.130.569	1.938.948	1.933.992	1.536.827
Totaal lasten	17.144.065	16.847.034	15.999.743	15.636.216	15.842.772	15.656.801
Saldo baten en lasten	844.488	-203.433	147.557	95.632	89.154	99.760
Saldo financiële huishouding	119.396	114.629	108.993	95.310	84.720	74.130
Totaal resultaat	725.092	-318.062	38.564	322	4.434	25.630

In 2020 komt de begroting uit op € 318.000 negatief, dit wordt veroorzaakt door een dempend effect op de formatie van 7 Fte tot 1 augustus. Vanaf 1 augustus 2020 en de jaren erna is de formatieve inzet weer geheel in lijn met de leerlingaantallen. Verder is in de begroting tot en met 2023 de gelden voor Sterk Techniek Onderwijs (STO) opgenomen. RSG Wolfsbos is penvoerder van de STO regio Hogeveen en derhalve verantwoordelijk om de gelden in haar jaarrekening te verantwoorden. De vereenvoudiging bekostiging is nog niet meegenomen, tijdens de begrotingsronde was hier nog geen duidelijkheid over.

Zoals het nu lijkt is het voorlopige herverdeeffect voor RSG Wolfsbos -0,8%. Er komt een overgangsregeling van 4 jaar, dat resulteert voor de begroting 2021 nog in een positief saldo, maar in de jaren 2022 tot en met 2024 zal dit een plek moeten krijgen in de begroting om niet negatief uit te komen.

Eind 2019 is er een aanvullende bekostiging verstrekt inzake werkdrukvermindering (de Slob-gelden). Deze gelden zijn in de jaarrekening 2019 verantwoord, de gelden zullen in 2020/2021 ingezet worden. Als gevolg hiervan zullen de begrotingen 2020 en 2021 waarschijnlijk negatiever uitvallen. Bij de ICT-kosten wordt gerekend met het vigerende beleidsplan "Onderwijs en ICT in RSG Wolfsbos". In 2020 wordt het nieuwe beleidsplan opgeleverd. Voor 2020 zullen alle eerstejaars leerlingen net als de afgelopen jaren een device in bruikleen krijgen. In de meerjarenbegroting is hier geen budget voor opgenomen. M.b.t. de wijze van financiering en de bijdrage daaraan van ouders maakt deel uit van het nog op te stellen beleidsplan Onderwijs en ICT.

Eind 2019 is er een nieuw Strategisch Huisvestingsplan opgeleverd. Het nieuwe plan is een extrapolatie van het oude plan. Derhalve is in de begrotingsronde gebruikt gemaakt van de cijfers uit het oude plan.

In 2020 wordt er een nieuw meerjarenonderhoudsplan (MJOP) opgemaakt. De huidige MJOP ligt aan de basis voor deze begroting. Wat betreft de investeringen is alleen het strikt noodzakelijke opgenomen.

De meerjarenbalans ziet er op basis van bovenstaande gegevens als volgt uit.

Balans per 31/12	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Activa						
Vaste activa						
Materiële vaste activa	8.999.125	8.494.558	8.015.304	7.492.434	7.031.436	6.433.562
Viottende activa						
Vorraden	1.210	0	0	0	0	0
Vorderingen	374.109	374.109	374.109	374.109	374.109	374.109
Liquide middelen	3.788.147	4.076.861	4.483.456	5.053.023	5.378.455	6.081.958
Totaal activa	13.162.591	12.945.528	12.872.870	12.919.566	12.784.000	12.889.629
Passiva						
Eigen vermogen						
Eigen vermogen	5.718.254	5.400.192	5.438.756	5.439.077	5.443.511	5.469.141
Bestemmingsreserve Nieuwbouw	1.208.117	1.496.117	1.790.117	2.094.117	2.409.117	2.734.117
Vreemd vermogen						
Voorzieningen	976.287	935.119	975.730	1.018.105	863.105	918.105
Langlopende schulden	3.145.833	2.700.000	2.400.000	2.100.000	1.800.000	1.500.000
Kortlopende schulden	2.114.100	2.414.100	2.268.267	2.268.267	2.268.267	2.268.267
Totaal passiva	13.162.591	12.945.528	12.872.869	12.919.566	12.784.000	12.889.629

Uit de balans blijkt dat er de komende jaren minder geïnvesteerd gaat worden; de materiële vaste activa nemen de komende jaren namelijk af. Dat betekent dat de afschrijvingslasten hoger zijn dan de investeringen. De liquide middelen lopen de komende jaren op. Dit wordt onder andere veroorzaakt door de vorming van de bestemmingsreserve nieuwbouw. Deze nieuwbouw-bestemmingsreserve neemt de komende jaren met 1,5 miljoen euro toe. De langlopende schuld neemt af door aflossingen op de leningen voor huisvesting.

Op basis van de bovenstaande staat van baten en lasten en balans kunnen de volgende kengetallen geschreven worden.

Kengetallen	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Liquiditeit	197%	184%	214%	239%	254%	285%
Solvabiliteit	60%	60%	64%	66%	68%	71%
Rentabiliteit	4,03%	-1,91%	0,24%	0,00%	0,03%	0,16%
Weerstandsvermogen	39%	41%	45%	48%	49%	52%
Huisvestingsratio	10,4%	11,4%	12,5%	12,7%	12,7%	13,0%

Zoals ook al uit de balans blijkt stijgt ook het kengetal liquiditeit de komende jaren. Ook de solvabiliteit en het weerstandsvermogen laten beide een stijging zien doordat het eigen vermogen toeneemt. De rentabiliteit laat in 2020 een negatief kengetal zien, dit komt door de negatieve begroting 2020, de jaren erna staat deze weer positief. Het kengetal huisvestingsratio laat een stijging zien van 10,4% naar 13,0%. Dit komt onder andere doordat in de begroting rekening gehouden wordt met de reservering nieuwbouw. Als we de "fictieve" lasten elimineren uit de begroting dan laat de huisvestingsratio het volgende verloop zien.

Kengetallen	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Huisvestingsratio	10,4%	9,8%	10,9%	11,0%	10,9%	11,1%

Voor 2019 blijft het kengetal gelijk aangezien we hier rekenen met het daadwerkelijke resultaat 2019. Hier is de reservering nieuwbouw al uit geëlimineerd.

Voor 2020 daalt de ratio onder 10% om de jaren erna zich rond de 11% te handhaven. De ratio komt hiermee wel boven de signaleringswaarde van OCW uit. Deze ratio blijft een aandachtspunt voor RSG Wolfsbos. Door de doordecentralisatie huisvesting en door de krimp is het onvermijdelijk dat de ratio stijgt. Aangezien de huisvestingslasten overwegend vaste lasten betreffen, bewegen die niet mee met de ontwikkeling van de leerlingaantallen.

ICT

Voor het derde jaar op rij ontvangen ook onze nieuwe leerlingen in het schooljaar 2020-2021 een eigen device in bruikleen. Hiermee hebben alle leerlingen van klas 1 tot en met 3 een eigen draagbaar device in bruikleen. Voor alle overige leerlingen hebben we draagbare devices beschikbaar op school in zogenaamde Chromebookkarren. Het uitlenen en beheren van de draagbare devices op school is zeer intensief.

Voor 2021 wil de school een besluit nemen hoe wij het gebruik van draagbare devices willen gaan faciliteren en onderzoeken we de mogelijkheden van een eventuele ouderbijdrage. De school heeft een planning opgesteld waarbij ruimte en tijd is gepland voor besluitvorming. We vinden het belangrijk dat we een besluit nemen wat is gebaseerd op draagvlak vanuit alle geledingen van onze gemeenschappelijke medezeggenschap.

5f. Risicomanagement

Sinds maart 2017 wordt er gewerkt met een strategische risicoanalyse, deze is onderdeel van de PDCA-cyclus en wordt elk jaar bijgesteld. In februari 2020 is deze opnieuw geëvalueerd en in maart is deze vastgesteld. In de risicoanalyse worden de onderwijsrisico's in kaart gebracht, hierbij wordt een schatting gemaakt hoe groot de kans is dat de betreffende risico zich gaat voordoen. Daarnaast wordt een schatting gemaakt van het verlies c.q. de financiële impact die optreedt als het betreffende risico zich voordoet. De risico-score wordt bepaald door de inschatting van de kans dat het betreffende risico zich voordoet te vermenigvuldigen met de financiële impact van het betreffende risico als het risico zich daadwerkelijk manifesteert. De uitkomst van de totale risico-score bepaalt het weerstandsvermogen van de organisatie. Het weerstandsvermogen is in feite het vrij beschikbaar eigen vermogen van de organisatie. Vermogen, dat beschikbaar is om een eventuele financiële tegenvaller af te dekken.

Het weerstandsvermogen ultimo 2019 is met € 322.500 gedaald ten opzichte van ultimo 2018, deze komt nu uit op het gewenste saldo van € 2.207.500.

De strategische risico's zijn onder te verdelen in 3 categorieën:

Risico's samenhangend met onderwijs, totaal risico-score € 970.000.

Risico's samenhangend met personeel, totaal risico-score € 530.000.

Risico's samenhangend met bedrijfsvoering, financiën en huisvesting, totaal risico-score € 707.500

De belangrijkste risico's met een risico-score van meer dan € 150.000 voor RSG Wolfsbos zijn:

1. Krimp in de regio verloopt sneller dan gepland.
2. Verlies marktaandeel
3. Onderwijsaanbod wordt te smal
4. Onvoorspelbare overheid en invloeden externe partijen

Krimp en verlies marktaandeel

Het risico verlies marktaandeel is gelijk gebleven ten opzichte van vorig jaar. Ondanks de trend dat het tij lijkt te keren en het marktaandeelverlies stabiel blijft, blijft dit een stevig risico. Wat betreft de krimp in de regio; deze zet door de komende jaren. De risico-score is wel afgenomen. Dit is omdat we de krimp goed in beeld hebben en er dit moment beter op kunnen anticiperen. Daarnaast is RSG Wolfsbos actief gericht op de verbetering van de relatie met toeleverende scholen in het voedingsgebied.

Onderwijsaanbod wordt te smal

Dit risico is gelijk gebleven. Door een dalende leerlingenpopulatie wordt het steeds moeilijker een breed onderwijsaanbod te blijven voeren. Met name het vwo en het brede aanbod van profielen in het vmbo komen onder druk te staan.

Onvoorspelbare overheid en invloeden externe partijen

Dit risico is naar beneden bijgesteld. Desondanks blijft het risico wel fors. Door de overheid is een nieuw bekostigingsmodel aangekondigd, in de vorm van “vereenvoudiging bekostiging”. Door een stapeling van effecten, onder andere voor krimpregio’s, kan de nieuwe regeling extra negatief uitpakken voor scholen als RSG Wolfsbos. Er wordt momenteel gewerkt aan een bijstelling van de regeling. Daarbij wordt gekozen voor zorgvuldigheid boven snelheid. Tevens wordt aan de regeling een overgangstraject gekoppeld. Hoewel de regeling negatief kan uitpakken voor brede scholen zoals de onze in een krimpregio, hebben we vooralsnog, mede gelet op een aantal onzekere factoren, geen rekening gehouden met de effecten hiervan in de begroting. Het risico is wel benoemd, maar nog niet gekwantificeerd in de meerjarenbegroting 2020-2024. Dit risico zal in de volgende begrotingsronde ook kwantitatief worden opgenomen.

Hiernaast speelt dat de school verplicht is meervoudig (Europees) aan te besteden. Door de marktwerking wordt, gelet op het economische klimaat, duurder ingekocht dan door de overheid gecompenseerd wordt.

Samenvatting

Samenvattend kan worden gesteld dat de risico’s op onderwijs zijn afgenomen, mede doordat de krimp beter in beeld is. De risico’s op personeel nemen toe, met name op uitval van personeel door ziekte. Ook het onvoldoende kunnen meebewegen met de krimp vormt een risico aangezien de flexibele schil onder druk komt te staan. Het risico bij bedrijfsvoering, financiën en huisvesting is gedaald, onder andere doordat het gebouwenbestand op dit moment beter aansluit bij het vernieuwend onderwijs.

Per saldo daalt het vereiste weerstandsvermogen van € 2.530.000 per ultimo 2018 naar € 2.207.500 per ultimo 2019. Een daling van € 322.500.

RSG Wolfsbos zal zich blijven inspannen de risico’s te beperken en te verkleinen. Dit wordt opgenomen in het Schoolplan 2020 -2024, ons jaarplan “De Rode Draad” en in de jaarplannen van de sectoren, die zich financieel vertaald zien in de meerjarenbegroting. Niet alle risico’s zullen zich tegelijkertijd aandienen. Het weerstandsvermogen is op peil. Dat betekent dat RSG Wolfsbos risico’s kan opvangen en middelen uit het weerstandsvermogen kan inzetten om risico’s te verkleinen.

Frauderisico

Naast een strategische risicoanalyse is er ook een frauderisicoanalyse opgesteld. Dit omdat sturen op integriteit een steeds belangrijker thema wordt in de publieke sector, waaronder het onderwijs ook valt. Als het gaat om integriteitsschendingen is de meest in het oog springende vorm fraude. Het is daarom ook van belang als organisatie bewust te zijn van eventuele frauduleuze handelingen. In dit

kader is er een begin gemaakt met een frauderisicoanalyse. Deze risico's zijn onder te verdelen in een financieel en imago risico. Hierin worden per onderdeel het risico gemeld, de waarschijnlijkheid dat het risico zich voordoet en de impact als het risico zich voordoet. Daarnaast wordt per onderdeel de beheersmaatregel genoemd die genomen is om het risico zoveel mogelijk te voorkomen.

Ondersteuning en advisering door de Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht heeft onder andere tot taak de jaarlijkse exploitatie- en investeringsbegroting, het bestuurs- en het financiële jaarverslag goed te keuren. De directeur-bestuurder maakt jaarlijks met de Raad van Toezicht afspraken over de financiële normen en streefwaarden. De directeur-bestuurder verantwoordt zich middels financiële rapportages (prognoses), begrotingsbesprekingen en het financiële jaar- en bestuursverslag over het gevoerde beleid. Dit gebeurt in overleggen met de auditcommissie van de Raad van Toezicht. Hierover wordt ook gesproken tijdens de vergaderingen van de Raad van Toezicht. De Raad van Toezicht heeft in dit verband de taak de begroting en het financiële jaarverslag goed te keuren

6. Jaarrekening

6a. Grondslagen voor de jaarrekening 2019

Algemeen

Juridische vorm en voornaamste activiteiten

De organisatie betreft een stichting statutair gevestigd te Hoogeveen en haar voornaamste taak is het verzorgen van openbaar voortgezet onderwijs in de gemeente Hoogeveen.

Verslaggevingsperiode

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van een verslaggevingsperiode gelijk aan het betreffende kalenderjaar.

Toegepaste standaarden

De jaarrekening is opgesteld volgens de Regeling jaarverslaggeving onderwijs. In deze regeling is bepaald dat de bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (in het bijzonder RJ 660 Onderwijsinstellingen) van toepassing zijn en met inachtneming van de daarin aangeduide uitzonderingen.

Voor de uitvoering van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen in de (semi)publieke sector (WNT) heeft de instelling zich gehouden aan de Beleidsregel toepassing WNT en deze als normenkader bij het opmaken van deze jaarrekening gehanteerd.

De grondslagen die worden toegepast voor de waardering van activa en passiva en de resultaatbepaling zijn, evenals voorgaande jaren, gebaseerd op historische kosten.

Continuïteit

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva en de resultaatbepaling

Algemeen

Voor zover niet anders vermeld, worden activa en passiva opgenomen tegen de nominale waarde. De jaarrekening wordt gepresenteerd in euro's, de functionele valuta van de organisatie.

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar de onderneming zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en/of betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

De opbrengsten en kosten worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Gebruik van schattingen

De opstelling van de jaarrekening vereist dat het management oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Financiële instrumenten

Financiële instrumenten omvatten investeringen in aandelen en obligaties, handels- en overige vorderingen, geldmiddelen, leningen en overige financieringsverplichtingen, afgeleide financiële instrumenten (derivaten), handelsschulden en overige te betalen posten. In de jaarrekening zijn de volgende categorieën financiële instrumenten opgenomen: verstrekte leningen en overige vorderingen, geldmiddelen en overige financiële verplichtingen.

De stichting maakt geen gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten). Tevens is geen sprake van in contracten besloten afgeleide financiële instrumenten, die separaat van het basiscontract verwerkt dienen te worden.

Financiële instrumenten worden bij de eerste opname verwerkt tegen reële waarde, waarbij (dis)agio en de direct toerekenbare transactiekosten in de eerste opname worden meegenomen. Indien instrumenten bij de vervolgwaardering niet worden gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen in de staat van baten en lasten, maken eventuele direct toerekenbare transactiekosten deel uit van de eerste waardering.

Na de eerste opname worden financiële instrumenten op de hierna beschreven manier gewaardeerd.

Debiteuren en overige vorderingen

Debiteuren en overige vorderingen worden na eerste opname gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs op basis van de effectieve rentemethode, verminderd met bijzondere waardevermindervingsverliezen.

Geldmiddelen

Geldmiddelen bestaan uit kas- en banktegoeden en direct opeisbare deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden. De geldmiddelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Crediteuren, langlopende en kortlopende schulden en overige financiële verplichtingen

Crediteuren, langlopende en kortlopende schulden en overige financiële verplichtingen worden na eerste opname gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs op basis van de effectieve-rentemethode.

Schulden met een op balansdatum resterende looptijd van ten hoogste één jaar worden aangeduid als kortlopend. Schulden worden niet gesaldeerd met activa. De aflossingsverplichtingen voor het komend jaar van de langlopende schulden worden opgenomen onder kortlopende schulden.

Materiële vaste activa

De gebouwen en terreinen, inventaris en apparatuur en andere vaste bedrijfsmiddelen worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs plus bijkomende kosten onder aftrek van lineaire afschrijvingen en bijzondere waardeverminderingen.

De afschrijvingen worden berekend als een percentage over de aanschafprijs volgens de lineaire methode op basis van economische levensduur.

Op terreinen wordt niet afgeschreven. Er wordt rekening gehouden met de bijzondere waardeverminderingen die op balansdatum worden verwacht.

Subsidies op investeringen worden in mindering gebracht op de verkrijgings- of vervaardigingsprijs van de activa waarop de subsidies betrekking hebben.

De volgende maximale afschrijvingspercentages worden hierbij gehanteerd:

- Gebouwen : 2,5 - 5 %

Inventaris en apparatuur

- Inventaris : 10%
- Computerapparatuur : 20%
- Digiborden : 10%
- Netwerk en server : 12,5%
- Kantoormeubilair : 6,7%
- Schoolmeubilair : 5%

Buiten gebruik gestelde activa worden gewaardeerd tegen boekwaarde of lagere opbrengstwaarde.

Vorderingen

De grondslagen voor de waardering van vorderingen en effecten zijn beschreven onder het hoofd Financiële instrumenten. Voor onderwijsinstellingen vallende onder de WVO is het op basis van artikel 5 van de (Gewijzigde) Regeling “Onvoorziene gevallen bij invoering vereenvoudiging bekostiging voortgezet onderwijs” (kenmerk: WJZ-2005/54063802 en kenmerk VO/F-2006/1769) toegestaan een vordering op te nemen op de Ministerie van OCW. Hiervan is geen gebruik gemaakt. Volstaan wordt met de vermelding in de toelichting onder de “niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen”.

Liquide middelen

De grondslagen voor de waardering van vorderingen en effecten zijn beschreven onder het hoofd Financiële instrumenten.

Eigen vermogen

Financiële instrumenten die op grond van de economische realiteit worden aangemerkt als eigenvermogensinstrumenten, worden gepresenteerd onder het eigen vermogen.

Het eigen vermogen bestaat uit algemene reserves en bestemmingsreserves. Hierin is tevens een segmentatie opgenomen naar publieke en private middelen.

De algemene reserve bestaat uit de reserves die ter vrije beschikking staan van de Raad van Toezicht. De bestemmingsreserves zijn reserves met een beperktere bestedingsmogelijkheid.

Voorzieningen

Een voorziening wordt in de balans opgenomen wanneer er sprake is van:

- een in rechte afdwingbare of feitelijke verplichting die het gevolg is van een gebeurtenis in het verleden; en
- waarvan een betrouwbare schatting kan worden gemaakt; en
- het waarschijnlijk is dat voor afwikkeling van die verplichting een uitstroom van middelen nodig is.

Indien (een deel van) de uitgaven die noodzakelijk zijn om een voorziening af te wikkelen waarschijnlijk geheel of gedeeltelijk door een derde worden vergoed bij afwikkeling van de voorziening, wordt de vergoeding als afzonderlijk actief gepresenteerd.

Voorzieningen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichtingen en verliezen af te wikkelen, tenzij anders vermeld.

Voorziening jubilea

De voorzieningen voor jubilea dienen ter egalisatie van de kosten van de 25- en 40 jarige jubilea. Hiertoe wordt per medewerker een evenredig deel van de verwachte uitkering gedoteerd, vermenigvuldigd met de verwachte kans dat medewerker ten tijde van het jubileum in dienst is van de organisatie. Er wordt uitgegaan van de contante waarde. Uitgekeerde jubileumgratificaties worden ten laste van de voorziening gebracht.

Voorziening wachtgeld

De voorziening dient ter dekking voor toekomstige kosten voortvloeiende uit de aansprakelijkheid van 25% van de uitkeringslast voor werknemers die na het einde van hun dienst verband een uitkering krijgen in het kader van de WW. Hiertoe is per (ex-) medewerker die een uitkering krijgt een inschatting gemaakt van de hoogte en de duur van de uitkering.

Voorziening Persoonlijk Budget (PB50)

De voorziening dient ter dekking voor toekomstige kosten voortvloeiend uit de in augustus 2014 afgesloten nieuwe CAO VO inzake het Levensfasebewust Personeelsbeleid. Medewerkers krijgen elk schooljaar een individuele keuzebudget van 50 klokuren die zij naar eigen believen mogen inzetten voor verlof, pensioen, kinderopvang of kunnen laten uitbetalen.

Voorziening groot onderhoud

De voorziening dient ter dekking voor toekomstige onderhoudsuitgaven. De basis is een meerjaren onderhoudsinventarisatie voor de komende 20 jaren. Jaarlijks wordt ter egalisatie van de uitgaven een dotatie ten laste van de exploitatie gebracht, terwijl de werkelijke kosten rechtstreeks aan de voorziening worden onttrokken.

Kortlopende schulden

De grondslagen voor de waardering van vorderingen en effecten zijn beschreven onder het hoofd Financiële instrumenten. Overlopende passiva betreffen vooruit ontvangen bedragen (waaronder geoormerkte bijdragen) en nog te betalen bedragen terzake van lasten die aan een verstreken periode zijn toegekend. Van bedragen die voor meerdere jaren beschikbaar zijn gesteld, wordt het nog niet bestede gedeelte op deze post aangehouden. Vrijval ten gunste van de staat van baten en lasten geschiedt naar rato van de besteding.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Bij de bepaling van het resultaat wordt, met inachtneming van de waarderingsgrondslagen zoals opgenomen in RJ 660 (Onderwijsinstellingen), het baten- en lastenstelsel gehanteerd. De baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben. Lasten en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen, indien zij voor het vaststellen van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Rijksbijdragen, overige overheidsbijdragen en –subsidies

Rijksbijdragen, overige overheidsbijdragen en -subsidies uit hoofde van de lumpsum bekostiging worden in het jaar waarop de toekenning betrekking heeft, volledig verwerkt als baten in de staat van baten en lasten.

Rijksbijdragen, overige overheidsbijdragen en -subsidies uit hoofde van specifieke doelbekostigingen, waaronder tweede- en derdegeldstromen, worden aanvankelijk in de balans opgenomen als vooruitontvangen baten zodra zij zijn ontvangen of zodra er redelijke zekerheid bestaat dat zij zullen worden ontvangen en dat de stichting zal voldoen aan de daaraan verbonden voorwaarden. Bijdragen ter compensatie van door de stichting gemaakte lasten worden systematisch als baten in de staat van baten en lasten opgenomen in dezelfde periode als die waarin de lasten worden verantwoord, indien deze bijdragen betrekking hebben op het specifieke doel.

Overige baten

De post 'Overige baten' omvat onder andere de baten uit hoofde van de verhuur van accommodaties, ontvangsten uit hoofde van ouderbijdragen en de baten ingevolge de detachering van medewerkers. Baten worden genomen voor zover zij op balansdatum zijn verwezenlijkt. Vooruit ontvangen baten worden als overlopende passiva in de balans opgenomen.

Personeelsbeloningen

Onder personeelslasten zijn begrepen de in het boekjaar verschuldigde salarissen, sociale lasten, pensioenpremies, inleenkrachten en overige personeelskosten, verminderd met de ontvangen uitkeringen van sociale fondsen.

Voor de medewerkers van de organisatie is een pensioenregeling getroffen die te kwalificeren is als een toegezegde pensioenregeling. De stichting is aangesloten bij het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP). Het ABP is het bedrijfstakpensioenfonds voor overheidswerkgevers, waaronder onderwijsinstellingen. Uitgangspunt is dat de in de verslagperiode te verwerken pensioenlast gelijk is aan de over die periode aan het pensioenfonds verschuldigde pensioenpremies. Voor zover de verschuldigde premies op balansdatum nog niet zijn voldaan, wordt hiervoor een verplichting opgenomen. Als de op balansdatum reeds betaalde premies de verschuldigde premies overtreffen, wordt een overlopende actiefpost opgenomen voor zover sprake zal zijn van terugbetaling door het fonds of van verrekening met in de toekomst verschuldigde premies.

Afschrijvingen op immateriële en materiële vaste activa

Immateriële vaste activa inclusief goodwill en materiële vaste activa worden vanaf het moment van ingebruikneming afgeschreven over de verwachte toekomstige gebruiksduur van het actief. Op terreinen wordt niet afgeschreven. Indien een schattingswijziging plaatsvindt van de economische levensduur, dan worden de toekomstige afschrijvingen aangepast.

Boekwinsten en -verliezen bij verkoop van materiële vaste activa zijn begrepen onder de overige lasten.

Financiële baten en lasten

Rentebaten en rentelasten worden tijdsevenredig verwerkt, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de betreffende activa en passiva. Bij de verwerking van de rentelasten wordt rekening gehouden met de verantwoorde transactiekosten op de ontvangen leningen.

Toelichting op het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest zijn opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten.

6b. Balans per 31 december na resultaatsbestemming

bedragen x 1.000*

1	Activa	31-12-2019	31-12-2018
1.1.	Vaste activa		
1.1.2.	Materiële vaste activa		
	Gebouwen	7.468	7.581
	Inventaris en apparatuur	1.531	1.614
	Onderhanden werk	0	260
	Totaal vaste activa	8.999	9.455
1.2	Vlottende activa		
1.2.1.	Vorraden		
	Vorraden	1	2
1.2.2.	Vorderingen		
	Debiteuren	35	42
	Overige vorderingen	172	140
	Overlopende activa	167	127
		374	309
1.2.4.	Liquide middelen	3.788	2.965
	Totaal vlottende activa	4.163	3.276
	Totaal activa	13.163	12.731

*in verband met afronden op duizendtallen kan er een afrondingsverschil ontstaan

bedragen x 1.000*

2	Passiva	31-12-2019	31-12-2018
2.1.	Eigen vermogen		
	Algemene reserve	4.908	4.757
	Bestemmingsreserves	2.019	1.445
	Totaal eigen vermogen	6.926	6.201
2.2.	Voorzieningen		
	Personele voorzieningen	701	765
	Voorziening groot onderhoud	275	162
		976	927
2.3.	Langlopende schulden		
	Ministerie van Financiën	3.146	3.292
2.4	Kortlopende schulden		
	Crediteuren	285	520
	Belastingen en premies soc.Verz.	495	490
	Pensioenpremies	168	157
	Overige kortl. schulden	175	195
	Overlopende passiva	991	948
		2.114	2.312
	Totaal Passiva	13.163	12.731

*in verband met afronden op duizendtallen kan er een afrondingsverschil ontstaan

6c. Staat van Baten en Lasten

		bedragen x 1.000		
		<u>Realisatie 2019</u>	<u>Begroot 2019</u>	<u>Realisatie 2018</u>
3.	<u>BATEN</u>			
3.1.	Rijksbijdrage	16.274	15.034	16.782
3.2.	Overige overheidsbijdragen en subsidies	971	879	879
3.5.	Overige baten	744	761	780
	<i>SOM DER BATEN</i>	<u>17.989</u>	<u>16.674</u>	<u>18.441</u>
4.	<u>LASTEN</u>			
4.1.	Personele lasten	13.214	12.304	13.767
4.2.	Afschrijvingen	868	897	853
4.3.	Huisvestingslasten	1.254	1.373	1.143
4.4.	Overige lasten:			
4.4.1.	Administratie, beheer en bestuur	721	799	751
4.4.2.	Inventaris en apparatuur	113	77	125
4.4.3.	Leer- en hulpmiddelen	819	1.009	928
4.4.5.	Algemene kosten	135	84	130
	Overige lasten	<u>1.788</u>	<u>1.968</u>	<u>1.935</u>
4.5.	Doorbetalingsen aan schoolbesturen	20	0	20
	<i>SOM DER LASTEN</i>	<u>17.144</u>	<u>16.542</u>	<u>17.719</u>
	<u>SALDO BATEN EN LASTEN</u>	<u>844</u>	<u>132</u>	<u>721</u>
	Rentebaten	0	0	0
	Rente lasten	<u>-119</u>	<u>-119</u>	<u>-125</u>
6.	Financiële baten/lasten	<u>-119</u>	<u>-119</u>	<u>-125</u>
	<i>Netto resultaat</i>	<u>725</u>	<u>12</u>	<u>597</u>

*in verband met afronden op duizendtallen kan er een afrondingsverschil ontstaan

6d. Kasstroomoverzicht

	31-12-2019	31-12-2018
Kasstroom uit operationele activiteiten		
Saldo Baten en Lasten	844.489	721.371
Mutaties voorzieningen	49.689	-160.596
Afschrijvingen	867.904	853.316
Mutaties werkkapitaal:		
- Voorraden	405	-1.555
- Vorderingen	-65.347	210.030
- Kortlopende schulden	-197.410	-76.097
- Overlopende rente	1.687	1.743
Totaal kasstroom uit bedrijfsoperaties	1.501.417	1.548.213
Ontvangen Interest	-	-
Betaalde interest	-121.083	-126.311
Totaal kasstroom uit operationele activiteiten	1.380.334	1.421.903
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		
Investerings materiële vaste activa	-707.993	-1.602.551
Desinvesterings/mutatie materiële vaste activa	296.305	37.467
Totale kasstroom uit investeringsactiviteiten	-411.689	-1.565.084
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		
Nieuw opgenomen leningen	-	-
Aflossing langlopende schulden	-145.833	-145.833
Totale kasstroom uit financieringsactiviteiten	-145.833	-145.833
Mutatie liquide middelen	822.812	-289.014
Beginstand liquide middelen	2.965.334	3.254.349
Mutatie liquide middelen	822.812	-289.017
Eindstand liquide middelen	3.788.146	2.965.332

6e. Toelichting op de onderscheiden posten van de balans

1. Activa

1.1.2. Materiële vaste activa

	Aanschaf	cum. Afsch	Boekwaarde	Investering	Desinvest/Mutaties	Afschrijving	Boekwaarde
	tot 2019		1-1-2019				31-12-2019
1.1.2.1. Gebouwen (40 jaar)	3.517.016	946.967	2.570.049			87.925	2.482.123
1.1.2.1. Gebouwen (20 jaar)	8.553.480	3.542.477	5.011.003	414.078		439.449	4.985.632
1.1.2.5. MVA in ontwikkeling	260.043	0	260.043	0	260.043		0
	12.330.539	4.489.445	7.841.094	414.078	260.043	527.374	7.467.755
1.1.2.4. Inventaris en apparatuur	5.114.946	3.500.699	1.614.247	293.915	36.262	340.530	1.531.370
Totaal	17.445.485	7.990.144	9.455.342	707.993	296.305	867.904	8.999.125
Totaal Vaste Activa	17.445.485	7.990.144	9.455.342	707.993	296.305	867.904	8.999.125

In 2018 is er een begin gemaakt met het nieuwe schoolplein bij de locatie Groene Driehoek, zo te zien is onder de post MVA in ontwikkeling. In 2019 is het nieuwe schoolplein opgeleverd, in totaal heeft deze investering € 414.078 gekost. Bij de inventaris apparatuur zijn voor het tweede jaar op rij devices voor eerstejaars leerlingen aangeschaft. Er zijn nieuwe kluisjes aangeschaft voor de locatie Harm Smeenge en in de locatie Groene Driehoek zijn 7 lokalen voorzien van nieuw schoolmeubilair. De desinvestering van € 36.262 betreft de afboeking van de boekwaarde van het oude WIFI netwerk, deze is in 2019 buiten werking gesteld. Dit wordt nu afgenomen als een CAAS oplossing (connectivity as a service).

1.2. Vlottende activa

		31-12-2019	31-12-2018
1.2.1.	Vorraden		
1.2.1.1	Vorraden	1.210	1.615
		1.210	1.615

De voorraden betreffen de VVV-bonnen ten behoeve van afscheid/jubileum van personeel of als presentje voor gastlessen.

	31-12-2019	31-12-2018
1.2.2. Vorderingen		
1.2.2.1. Debiteuren	35.190	41.653
1.2.2.2. Vordering op OCW	2.835	21.625
1.2.2.3. Vordering op gemeenten	124.611	30.000
1.2.2.10. Overige vorderingen	44.470	88.690
1.2.2.12. Vooruitbetaalde kosten	65.399	100.898
1.2.2.15. Overlopende activa overig	101.604	25.896
	374.109	308.762

Onder de post vordering op gemeenten is een bedrag van € 94.611 opgenomen voor de nog te ontvangen vergoeding voor de vertrokken asielzoekers.

De vorderingen hebben een looptijd van korter dan een jaar.

	31-12-2019	31-12-2018
1.2.4. Liquide middelen		
1.2.4.1. Kasmiddelen	6.852	6.495
1.2.4.2. Tegoeden op bankrekeningen	3.632	3.531
1.2.4.3. Rekening courant tegoed Schatkistbankieren	3.777.663	2.955.308
	3.788.147	2.965.334

2. Passiva

2.1 Eigen vermogen

	Saldo 1-1-2019	Exploitatie- resultaat	Overige Mutaties	Saldo 31-12-2019
<u>Publieke reserves</u>				
2.1.1.1. Algemene reserve	4.756.772	150.755		4.907.527
2.1.1.2. Bestemmingsreserve nieuwbouw	905.640	302.476		1.208.117
2.1.1.2. Bestemmingsreserve Slob-gelden	0	249.253		249.253
<u>Private reserves</u>				
2.1.1.3. Reserve private activiteiten	538.866	22.608		561.474
Totaal bestemmingsreserves	1.444.506	574.338	0	2.018.844
Totaal eigen vermogen	6.201.278	725.093	0	6.926.371

De bestemmingsreserve Slob-gelden betreft de gelden die eind 2019 zijn ontvangen voor het inzetten in 2020/2021 voor werkdrukvermindering. Het totale resultaat van RSG Wolfsbos is € 725.093.

2.2 Voorzieningen

		Saldo	Dotaties	Onttrekkingen	Vrijval	Rente mutatie	Onderverdeling saldo	
							Saldo 31-12-2019	
							deel < 1 jaar	deel > 1 jaar
2.2.1	<u>Personele voorzieningen</u>	<u>1-1-2019</u>					<u>31-12-2019</u>	
2.2.1.2.	Voorziening PB50	484.304	149.869	151.692	167.981		314.500	120.270
2.2.1.4.	Jubileumvoorziening	196.764	14.525	7.120			204.169	15.966
2.2.1.5.	Voorziening Wachtgeld	83.951	140.931	42.129			182.753	70.015
	Totaal personele voorz.	765.019	305.325	200.940	167.981	0	701.422	206.251
2.2.3.	Voorziening Groot Onderhoud	161.580	325.000	211.714			274.866	119.157
	Totaal voorzieningen	926.599	630.325	412.655	167.981	0	976.287	325.408
								650.879

Per 31 juli 2019 is de voorziening persoonlijk budget (PB50) opgemaakt. Hieruit bleek dat er teveel uren waren opgenomen in de voorziening. Er heeft een vrijval uit de voorziening plaatsgevonden van € 167.981. In de voorziening wachtgeld is een bedrag gedoteerd van € 140.931, dit heeft te maken met een aantal medewerkers die in 2019 met een ww-verplichting uit dienst zijn gegaan.

2.3 Langlopende schulden

		Saldo 1-1-2019	Aangegane lening	Aflossingen 2019	Saldo 31-12-2019	Looptijd 1-5 jaar	Looptijd > 5 jaar	Rentevoet
2.3.5.	Ministerie van Financiën 2009	291.668		145.833	145.835	145.833	-	3,48%
2.3.5.	Ministerie van Financiën 2010	3.000.000			3.000.000	1.500.000	1.500.000	3,53%
		3.291.668	0	145.833	3.145.835	1.645.833	1.500.000	

RSG Wolfsbos maakt gebruik van Schatkistbankieren. Leningen zijn derhalve ook aangegaan bij het Ministerie van Financiën. Deze leningen zijn aangegaan ter financiering van de nieuwbouw en verbouw activiteiten. Leningdeel 2009 was oorspronkelijk groot € 1.750.000 met een looptijd van 12 jaar. De aflossing geschiedt in 12 gelijke termijnen. Leningdeel 2010 is groot € 3.000.000 en kent een looptijd van 20 jaar. Deze lening is gefaseerd opgenomen. Vanaf 2021 wordt er begonnen met aflossen in 10 gelijke jaarlijkse termijnen.

2.4 Kortlopende schulden

	<u>31-12-2019</u>	<u>31-12-2018</u>
2.4.4. Schulden aan OCW	0	15.776
2.4.5. Schulden aan Ministerie van Financiën	145.833	145.833
2.4.8. Crediteuren	284.995	520.493
2.4.9. Belastingen en premies sociale verzekeringen	494.773	490.273
2.4.10. Pensioenen	168.370	157.375
2.4.12. Overige kortlopende schulden	29.064	33.535
2.4.14. Vooruit ontvangen subsidies OCW	209.375	162.024
2.4.16. Vooruit ontvangen bedragen	123.486	105.550
2.4.17. Vakantiegeld en vakantiedagen	427.544	446.281
2.4.18. Te betalen interest	3.374	5.061
2.4.19. Overige overlopende passiva	227.285	229.307
	<u>2.114.100</u>	<u>2.311.509</u>

De kortlopende schulden zijn gedaald, dit wordt met name veroorzaakt door de schuld aan crediteuren die € 235.000 lager uitvalt. De post schulden aan OCW is verplaatst naar vooruit ontvangen bedragen, de subsidie hoeft niet terugbetaald te worden. De post vooruit ontvangen subsidies OCW betreft de volgende nog niet uitgeputte/bestede subsidies van PO-VO, Technisch

vmbo, doorlopende leerlijnen vmbo-mbo, lerarenbeurs en VSV. De overige posten onder kortlopende schulden zijn in vergelijking met 2018 van vergelijkbare grote.

De kort lopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

Financiële instrumenten

Algemeen

De stichting maakt in de normale bedrijfsuitoefening gebruik van uiteenlopende financiële instrumenten die de onderneming blootstellen aan markt- en/of kredietrisico's. Deze betreffen financiële instrumenten die in de balans zijn opgenomen. De stichting handelt niet in deze financiële derivaten en heeft procedures en gedragslijnen om de omvang van het kredietrisico bij elke tegenpartij of markt te beperken.

Kredietrisico

De stichting schat het risico op de inbaarheid van de vorderingen verwaarloosbaar.

Renterisico en kasstroomrisico

Het renterisico is beperkt tot eventuele veranderingen in de marktwaarde van opgenomen en uitgegeven leningen. Bij deze leningen is sprake van een vast rentepercentage over de gehele looptijd. De leningen worden aangehouden tot het einde van de looptijd. De stichting heeft derhalve als beleid om geen afgeleide financiële instrumenten te gebruiken om (tussentijdse) rentefluctuaties te beheersen.

Reële waarde

De reële waarde van de meeste in de balans verantwoorde financiële instrumenten, waaronder vorderingen, effecten, liquide middelen en kortlopende schulden, benadert de boekwaarde ervan.

6f. Model G Verantwoording subsidies

G1 Verantwoording van subsidies zonder verrekeningsclausule

Omschrijving	Toewijzing Kenmerk	Datum	Bedrag van de toewijzing EUR	Ontvangen t/m verslagjaar EUR	Prestatie afgerond? Ja/Nee
Doorstroomprogramma PO-VO	DPOVO017041	20-12-2017	124.000	124.000	Ja
Doorstroomprogramma PO-VO	DPOVO19037	22-8-2019	124.000	62.000	Nee
Technisch VMBO	923777-1	21-8-2018	57.210	57.210	Ja
Technisch VMBO	964095-2	20-11-2019	219.776	219.776	Nee
Lerarenbeurs	929984-1	20-9-2018	15.601	15.601	Ja
Lerarenbeurs	993750-1	15-4-2019	-6.858	-6.858	Ja
Lerarenbeurs	1007814-1	20-9-2019	16.373	16.373	Nee
Totaal			550.102	488.102	

G2 Subsidies met verrekeningsclausule

G2A aflopend per ultimo verslagjaar

Omschrijving	Toewijzing Kenmerk	Datum	Bedrag van de toewijzing EUR	Ontvangen t/m verslagjaar EUR	Totale kosten EUR	Te verreken EUR
Korte opl.trajecten vmbo-leraar	KOVL17118	15-9-2017	53.950	53.950	44.122	9.828
Totaal			53.950	53.950	44.122	9.828

6g. Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Vordering op OCW

In 2006 is de lumpsum bekostiging ingevoerd. Een consequentie hiervan was dat de vakantie-uitkering over de periode mei tot en met december 2006 niet werd uitgekeerd. Deze komt pas tot uitkering op het moment dat de school ophoudt te bestaan. Dit zal hoogstwaarschijnlijk niet voorkomen. De vordering op OCW heeft daardoor materieel gezien geen waarde. Om de vordering toch in beeld te houden, is er voor gekozen om een latente vordering op te nemen.

Het betreft:	19IW (RSG Wolfsbos)	7,5% van € 9.728.033,84 =	€ 729.603
	06DT (De Meander)	7,5% van € 827.101,01 =	€ 62.033
	Totaal		€ 791.636

Verplichtingen

RSG Wolfsbos heeft onderstaande meerjarige contracten lopen ten behoeve van haar activiteiten.

Leverancier	Omschrijving	Startdatum	Einddatum	Jaarlijkse termijn
Van Dijk	Boekenfonds	1-3-2019	28-2-2021	300.000
Effektief	Schoonmaak dienstverlening	1-9-2019	31-8-2022	255.000
Essent Energie	Elektra	1-1-2016	31-12-2021	129.000
LPD	Inleen personeel	23-11-2016	22-11-2020	300.000
NewComm IT b.v.	Raamovereenkomst ICT	15-7-2016	14-7-2020	130.000
DVEP	Gas	1-1-2017	31-12-2021	65.000
Switch IT Solutions B.V.	Raamovereenkomst ICT	15-7-2016	14-7-2021	73.000
Brite Wireless Expertise Buro	ICT	15-7-2016	14-7-2021	45.000
Loyalis	Verzekering WGA-ERD	1-1-2020	31-12-2022	56.300
Hofsteenge Zeeman Groep b.v.	Raamovereenkomst accountantsdiensten	1-9-2019	31-12-2022	25.000
Brunel Nederland B.V.	ICT	15-7-2016	14-7-2021	108.000
Bechtle direct B.V.	Raamovereenkomst ICT	15-7-2016	14-7-2021	27.000
Sanicervice	Toilet hygiëne	1-8-2017	30-6-2020	25.000
Acti Food	Voedingsmiddelen	1-1-2019	31-12-2020	46.000
Arbo vitale	Inzet bedrijfsarts	1-11-2015	31-10-2019	18.000
Canon	MF's	1-2-2014	31-1-2019	31.000
Lanting	Eendaagse busreizen	1-8-2019	31-7-2021	29.000
Remondis Nederland B.V.	Afvalverwerking	19-8-2019	19-8-2024	20.000

6h. Toelichting op de staat van baten en lasten

3. Baten

	Realisatie 2019	Begroting 2019	Realisatie 2018
3.1 <u>Rijksbijdragen</u>			
3.1.1. Rijksbijdragen OCW	14.627.738	13.942.302	14.956.671
3.1.2. Overige subsidies OCW	1.081.313	574.244	1.185.643
3.1.3. Inkomensoverdracht van rijksbijdragen	564.481	516.960	639.340
	<u>16.273.532</u>	<u>15.033.506</u>	<u>16.781.654</u>

Rijksbijdragen OCW

De rijksbijdragen zijn hoger dan begroot. In 2019 is de personele bekostiging opgehoogd met 3,13%, dit ter dekking van de loonsverhoging per 1 juni 2019 en de verhoging van de pensioenpremies en sociale lasten. De volledige 3,13% is volledig verantwoord in de bate terwijl er aan de lasten kant geen verhoging is van 3,13%. De verwachting is dat er nog ruimte is van 0,8% en dat de uitbetaling in 2020 zal plaatsvinden, deze zal een plek moeten krijgen in de nieuwe CAO. Eind 2019 is er een aanvullende bekostiging ontvangen van € 249.000 de zogenaamde "Slob-gelden". Deze moeten in het jaar van ontvangst verantwoord worden in de jaarrekening terwijl de uitgaven in de jaren 2020/2021 gaan plaatsvinden. Hiervoor is een bestemmingsreserve gecreëerd.

Overige subsidies OCW

De hogere bate bij de overige subsidie wordt voor € 419.000 veroorzaakt door de maatwerkbekostiging. Dit is de bekostiging voor nieuwkomers. Deze bate is niet begroot. Voor de subsidie PO-VO was een bedrag begroot van € 10.000 de werkelijk verantwoorde subsidie is € 66.000, ten tijde van opmaken van de begroting was nog niet bekend hoe de gelden ingezet zouden worden en derhalve ook niet opgenomen. Hetzelfde bedrag is ook aan de lasten kant. Voor Technisch VMBO is een bedrag begroot van € 213.000, in totaal is hier € 187.600 aan uitgegeven. Deze gelden zijn besteed aan de projectleider techniek en de formatie van onderwijzend personeel in de harde techniek profielen. Verder zijn er uitgaven gedaan aan inventarissen in het kader van domotica en robotica, ook zijn er materialen ten behoeve van BWI uit deze gelden betaald. Voor prestatiebox was een te laag bedrag begroot er was uitgegaan van € 298 per leerling de werkelijke vergoeding was € 323,50. Dit leverde een bedrag van €40.405 ten opzichte van de begroting. Ook het bedrag aan VSV (vroegtijdig schoolverlaters) was hoger dan begroot € 15.500.

Inkomensoverdracht van rijksbijdragen

Dit betreft de ontvangen doorbetalingen van rijksbijdrage samenwerkingsverbanden. In de vorige jaarrekening had deze een plek onder de overige baten. De jaarverslaggeving geeft aan dat deze onder de rijksbijdragen geplaatst moet worden, vandaar dat deze post vanaf nu hier verantwoord wordt. De realisatie is € 47.500 hoger dan begroot. Dit wordt met name veroorzaakt door de uitbetaalde saldo over de jaren 2017/2018 en 2018/2019 +€ 131.000. Bij de zware ondersteuning (doorverwijzingen naar VSO) en overschrijding LWOO/PRO zien we juist een teruggang in de bijdrage van € 83.500 ten opzichte van de begroting.

3.2	<u>Overige overheidsbijdragen en subsidies</u>	Realisatie 2019	Begroting 2019	Realisatie 2018
3.2.2.	Overige gemeente en GR-bijdragen en -subsidies	<u>970.998</u>	<u>879.000</u>	<u>879.319</u>
		970.998	879.000	879.319

Vanuit de gemeente Hoogeveen is de bijdrage voor de doorcentralisatie gelden huisvesting € 6.000 lager dan begroot. De hogere realisatie wordt veroorzaakt door de vordering die RSG Wolfsbos op de gemeente Hoogeveen heeft van € 94.610. Dit betreft het inkomensverlies inzake het vertrek van de asielzoekersleerlingen begin 2019. In totaal zijn er 30 leerlingen overgeplaatst naar andere asielzoekerscentra in het land.

3.5	<u>Overige baten</u>	Realisatie 2019	Begroting 2019	Realisatie 2018
3.5.1.	Opbrengst verhuur	1.665	1.750	2.422
3.5.2.	Detachering personeel	5.053	40.000	99.005
3.5.5.	Ouderbijdragen	252.842	276.400	279.607
3.5.8.	Verkoop (onderwijs) materialen	23.400	3.700	19.629
3.5.9.	Opbrengst catering	55.889	50.000	53.887
3.5.10.	Overige	<u>405.174</u>	<u>389.150</u>	<u>325.023</u>
		744.023	761.000	779.573

Per saldo is er € 17.000 minder binnen gekomen aan overige baten dan begroot. Bij detachering personeel is de bate € 35.000 lager dan begroot. In de begroting is er vanuit gegaan dat de projectleider techniek voor € 40.000 zou worden gedetacheerd. Deze kosten zijn nu vanuit Technisch VMBO en de PO-VO gelden betaald. De ouderbijdragen hebben geresulteerd in een lagere bijdrage dan begroot. De post verkoop materialen is € 20.000 hoger dan begroot. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de verkopen uit de afdeling HBR, deze waren niet begroot. De post overige baten laten voor de ISK een lagere bate zien, zo wordt er per 1 augustus minder doorbelast aan de ISK afdeling. Daarnaast zijn er meer diverse baten dan begroot, onder andere de belastingteruggaaf inzake de zonnepanelen en de hogere Pro Rata (btw verrekening) over 2018. Ook zijn er een aantal subsidies binnengekomen die ingezet worden in (project)formatie. Waaronder de impuls- en VSV- gelden.

4. Lasten

	Realisatie 2019	Begroting 2019	Realisatie 2018
4.1 <u>Personele lasten</u>			
4.1.1. Lonen, salarissen, sociale- en pensioenlasten			
4.1.1.1. Lonen en salarissen	9.422.546	0	9.663.631
4.1.1.2. Sociale lasten	1.199.611	0	1.173.598
4.1.1.5. Pensioenlasten	1.557.431	0	1.425.932
	<u>12.179.588</u>	<u>11.475.752</u>	<u>12.263.160</u>
4.1.2. Overige personele lasten			
4.1.2.1. Dotaties personele voorzieningen	305.325	145.000	216.964
4.1.2.2. Lasten personeel niet in loondienst	551.522	325.500	996.738
4.1.2.3. Overige	320.288	392.550	352.706
	<u>1.177.135</u>	<u>863.050</u>	<u>1.566.408</u>
4.1.3. Ontvangen vergoedingen			
4.1.3.3. Overige uitkeringen (vermindering)	-142.385	-35.000	-62.301
	<u>-142.385</u>	<u>-35.000</u>	<u>-62.301</u>
Totaal personeelslasten	<u>13.214.338</u>	<u>12.303.802</u>	<u>13.767.267</u>

De totale personeelslasten zijn € 910.000 hoger dan begroot. Dit kan op hoofdlijnen als volgt worden verklaard. De loonkosten voor ISK zijn niet begroot en zijn groot € 449.000. Aan het reguliere formatieplan is per augustus 2019 7 Fte toegevoegd met een dempend effect op de teruggang van de huidige formatie € 229.000. Ook worden er per augustus projectgelden ingezet bovenop het formatieplan 2,27 Fte € 75.000. De vervangingskosten op ziekte zijn € 178.000 hoger dan begroot, dit hangt samen met een relatief hoog aantal langdurig zieken. Ook de vervanging i.v.m. zwangerschap viel hoger uit dan begroot € 29.000. De hogere dotaties personele voorziening wordt veroorzaakt door de voorziening wachtgeld, in 2019 is afscheid genomen van een aantal vertrekkende personeelsleden waarvan RSG Wolfsbos de ww-verplichting heeft. Daarnaast zijn er ook een aantal meevallers in bij de personele lasten. Zo vielen de nascholingskosten (onder de post overige) € 70.000 lager uit dan begroot. Ook zijn er meer personele uitkeringen ontvangen dan begroot € 107.000.

De dekkingsgraad voor pensioenen van het ABP per 31 december 2019 bedraagt 97,8%.

	Realisatie 2019	Begroting 2019	Realisatie 2018
4.2 <u>Afschrijvingen</u>			
4.2.2. Afschrijving materiële vaste activa	867.904	896.880	853.316
	<u>867.904</u>	<u>896.880</u>	<u>853.316</u>

De afschrijvingen vallen lager uit dan begroot, een groot aantal geplande investeringen is niet uitgevoerd in 2019. Deze hadden vooral te maken met verbouwactiviteiten. Ook hebben de investeringen gemiddeld genomen later plaatsgevonden in het jaar, wat resulteert in lagere afschrijvingslasten.

4.3	<u>Huisvestingslasten</u>	Realisatie 2019	Begroting 2019	Realisatie 2018
4.3.1.	Huurlasten	145.464	73.000	167.960
4.3.2.	Verzekeringslasten	25.125	36.000	25.208
4.3.3.	Onderhoudslasten (klein onderhoud)	129.043	98.000	150.270
4.3.4.	Energie en water	223.372	250.000	210.993
4.3.5.	Schoonmaakkosten	336.316	303.000	357.035
4.3.6.	Belastingen en heffingen	13.288	18.500	12.767
4.3.7.	Dotatie voorziening onderhoud	325.000	250.000	150.000
4.3.8.	Overige huisvestingslasten	56.439	344.500	69.186
		<u>1.254.048</u>	<u>1.373.000</u>	<u>1.143.420</u>

De huurlasten vallen hoger uit door de niet begrote huurlasten voor de ISK afdeling. De verzekeringslasten vallen € 11.000 lager uit. Aan onderhoudslasten is meer uitgegeven dan begroot, het betreft hier veel onvoorziene herstelwerkzaamheden op de diverse locaties. Bij de energielasten zien we vooral dat de elektra kosten lager uitvallen dan begroot € 38.500, zowel de gas- als waterlasten laten een stijging zien. De schoonmaakkosten zijn hoger dan begroot, dit wordt veroorzaakt door het onderhoud aan de vloeren. Aan de dotatie voorziening onderhoud is een extra bedrag van € 75.000 gedoteerd. In de begroting 2020 is de dotatie met eenzelfde bedrag verminderd. In begrote post bij de overige huisvestingslasten zit de presentatieboekings van de reservering nieuwbouw. Het gaat hier om een bedrag van € 302.500. Per saldo is er dan een overschrijding op deze post van € 14.000, dit betreft gemaakte kosten voor investeringen (voorbereidende reken/ontwerp werkzaamheden) die niet door zijn gegaan.

4.4	<u>Overige lasten</u>	Realisatie 2019	Begroting 2019	Realisatie 2018
4.4.1	Administratie en beheer	721.296	798.552	751.478
4.4.2.	Inventaris en apparatuur	112.736	77.000	124.838
4.4.3.	Leer- en hulpmiddelen	819.236	1.008.681	928.454
4.4.5.	Overige	134.507	84.000	130.402
		<u>1.787.774</u>	<u>1.968.233</u>	<u>1.935.172</u>

Administratie en beheer valt € 77.000 lager uit dan begroot. De post consultancy die hieronder valt is uiteindelijk € 72.000 lager uit gevallen dan begroot. Daarentegen is de outsourcingpost met € 29.000 gestegen. Dit heeft te maken met een verschuiving. Per 1 oktober wordt het systeembeheer outgesourced. Hierdoor is geen consultancy meer nodig maar vallen deze kosten onder de outsourcing. De AVG kosten vallen ook lager uit dan begroot € 12.000. Daarnaast zien we vooral dat de meeste andere posten onder administratie en beheer allemaal een lager bedrag laten zien dan begroot.

De kosten voor inventaris en apparatuur zijn een stuk hoger dan begroot. In 2019 zijn alle machines gekeurd en onderhouden zodat ze aan de laatste wettelijke veiligheidseisen voldoen.

De realisatie op leer- en hulpmiddelen is € 189.000 lager dan begroot, dit heeft 2 oorzaken. In de begroting is een bedrag van € 165.000 opgenomen voor Technisch VMBO, deze post heeft een uitputting van € 36.000 een verschil van € 129.000. Zoals bij de bate als is aangegeven is de totale besteding veel hoger dan deze € 36.000, er is een verschuiving geweest van kosten naar de post salarislsten. Naast voorgenoemde post is ook de post inkoop boeken lager uitgevallen dan begroot € 57.000.

De overige algemene lasten vallen hoger uit. Dit komt onder andere door de desinvestering in activa € 36.000 (zie toelichting bij onderdeel activa). Verder zijn de representatiekosten hoger uitgevallen dan begroot € 19.000.

Honoraria van de accountant

De volgende honoraria zijn ten laste gebracht van de organisatie, haar dochtermaatschappijen die zij consolideert, een en ander bedoeld in artikel 2:382a BW.

Specificatie honorarium	2019	2018
4.4.1.1. Onderzoek jaarrekening	19.360	13.512
4.4.1.2. Onderzoek bekostigingsgegevens	3.025	2.218
4.4.1.4. Andere niet-controle dienst	2.299	0
	<u>24.684</u>	<u>15.730</u>

4.5 <u>Doorbetalingen aan schoolbesturen</u>	Realisatie 2019	Begroting 2019	Realisatie 2018
4.5.3. Overige doorbetalingen van rijksbijdragen	20.000	0	20.000
	<u>20.000</u>	<u>0</u>	<u>20.000</u>

De overige doorbetalingen rijksbijdragen aan schoolbesturen betreft de PO-VO gelden aan de stichting Bijeen.

6 <u>Financiële baten en lasten</u>	Realisatie 2019	Begroting 2019	Realisatie 2018
6.1. Financiële baten			
6.1.1. Rentebaten en soortgelijke opbrengsten	0	0	0
	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
6.2. Financiële lasten			
6.2.1. Rentelasten en soortgelijke lasten	-119.396	-119.396	-124.569
	<u>-119.396</u>	<u>-119.396</u>	<u>-124.569</u>
	<u><u>-119.396</u></u>	<u><u>-119.396</u></u>	<u><u>-124.569</u></u>

De financiële lasten betreft de rentelasten over 2019.

6i. WNT normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector

De WNT is van toepassing op Stichting openbaar voortgezet onderwijs Hoogeveen. Het voor Stichting openbaar voortgezet onderwijs Hoogeveen toepasselijke bezoldigingsmaximum is in 2019 € 152.000. Dit betreft bezoldigingsmaximum klasse D (9-12 complexiteitspunten).

Criteria	Punten
1A. Driejaarsgemiddelde van de totale baten per kalenderjaar.	4
1B. Driejaarsgemiddelde van het aantal leerlingen, deelnemers of studenten.	2
1C. Het gewogen aantal onderwijssoorten of sectoren.	4
Totaal complexiteitspunten	10

1. Bezoldiging topfunctionarissen

1a. Leidinggevende topfunctionarissen met dienstbetrekking en leidinggevende topfunctionarissen zonder dienstbetrekking vanaf de 13^e maand van de functievervulling alsmede degenen die op grond van hun voormalige functie nog 4 jaar als topfunctionaris worden aangemerkt.

Gegevens 2019	
bedragen x € 1	Mevr. E.I.D.M. Top
Functiegegevens	Directeur-bestuurder
Aanvang en einde functievervulling in 2019	01/01 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0
Dienstbetrekking?	ja
Bezoldiging	
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	109.949
Beloningen betaalbaar op termijn	19.552
<i>Subtotaal</i>	<i>129.501</i>
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	152.000
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	N.v.t.
Bezoldiging	129.501
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.
Gegevens 2018	
bedragen x € 1	Mevr. E.I.D.M. Top
Functiegegevens	Directeur-bestuurder
Aanvang en einde functievervulling in 2018	01/06 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0
Dienstbetrekking?	ja
Bezoldiging	
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	59.984
Beloningen betaalbaar op termijn	10.394
<i>Subtotaal</i>	<i>70.378</i>
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	85.600
Bezoldiging	70.378

1b. Leidinggevende topfunctionarissen zonder dienstbetrekking in de periode kalendermaand 1 t/m 12

Gegevens 2019		
bedragen x € 1	Dhr. H.J. Wibbens	
Functiegegevens	Directeur-bestuurder a.i.	
Kalenderjaar	2019	2018
Periode functievervulling in het kalenderjaar (aanvang – einde)	N.v.t.	01/01 – 31/05
Aantal kalendermaanden functievervulling in het kalenderjaar	N.v.t.	5
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum		
Maximum uurtarief in het kalenderjaar	€ 187	€ 182
Maxima op basis van de normbedragen per maand	N.v.t.	80.080
Individueel toepasselijke maximum gehele periode kalendermaand 1 t/m 12	80.080	
Bezoldiging (alle bedragen exclusief btw)		
Werkelijk uurtarief lager dan het maximum uurtarief?	Ja	
Bezoldiging in de betreffende periode	N.v.t.	46.412
Bezoldiging gehele periode kalendermaand 1 t/m 12	46.412	
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	N.v.t.	
Bezoldiging	46.412	
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.	

1c. Toezichthoudende topfunctionarissen

Gegevens 2019							
bedragen x € 1		Dhr. J.A. van Dalen	Dhr. J.H. Nicolai	Mevr. P.C. Tange	Dhr. A.J. Janssens	Mevr. E.Y. van Rijssen	
Functiegegevens		Voorzitter	Lid	Lid	Lid	Lid	
Aanvang en einde functievervulling in 2019		01/01 – 31/12	01/01 – 31/12	01/01 – 31/12	01/01 – 31/12	11/07 – 31/12	
Bezoldiging							
Bezoldiging		4.500	3.000	3.000	3.000	1.414	
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum		22.800	15.200	15.200	15.200	7.163	
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag		N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	
Bezoldiging		4.500	3.000	3.000	3.000	SOM	
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan		N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling		N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	
Gegevens 2018							
bedragen x € 1	Mevr. C.A.M. Hafkamp	Dhr. J.A. van Dalen	Dhr. J.A. van Dalen	Dhr. J.H. Nicolai	Mevr. P.C. Tange	Dhr. A.J. Janssens	Mevr. E.Y. van Rijssen
Functiegegevens	Voorzitter	Lid	Voorzitter	Lid	Lid	Lid	N.v.t.
Aanvang en einde functievervulling in 2018	01/01 – 31/05	01/01 – 31/05	01/06 – 31/12	01/01 – 31/12	01/01 – 31/12	01/01 – 31/12	N.v.t.
Bezoldiging							
Bezoldiging	1.875	1.250	2.625	3.000	3.000	3.000	N.v.t.
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	9.060	6.040	12.840	14.600	14.600	14.600	N.v.t.

6j. Voorstel bestemming van het exploitatiesaldo

Ingevolge de Wet op het voortgezet onderwijs wordt het resultaat van het verslagjaar verrekend met de reserves van de instelling. Stichting voortgezet onderwijs Hoogeveen kent geen statutaire winstbestemmingsregeling.

Vooruitlopend op het bestuursbesluit is het exploitatiesaldo over 2019 als volgt in de jaarrekening verwerkt.

Toegevoegd aan de algemene reserve	€ 150.755
Toegevoegd aan de bestemmingsreserve nieuwbouw	€ 302.476
Toegevoegd aan de bestemmingsreserve Slob-gelden	€ 249.253
Toegevoegd aan de reserve private activiteiten	<u>€ 22.608</u>
Totaal	€ 725.093

6k. Overzicht verbonden partijen

Verbonden partijen (geen beslissende zeggenschap)

Samenwerking Esdal College Emmen, De Nieuwe Veste Coevorden, RSG Ter Apel, en Dr. Nassau College Assen.

De vijf openbare VO scholen zijn een overeenkomst aangegaan tot samenwerking op het gebied van bedrijfsvoering en (onderwijs) kwaliteit. De overeenkomst is in 2012 getekend door de bestuurders. In 2016 is het Dr. Nassau College toegetreden tot DOVOC (Drents Openbaar Voortgezet Onderwijs Combinatie).

Samenwerkingsverband 22.03

In verband met de invoering Passend Onderwijs is per 1 augustus 2014 de Stichting SWV-VO 22.03 opgericht. In deze stichting participeren twaalf scholen uit zuidwest Drenthe, waaronder RSG Wolfsbos.

6l. Gebeurtenissen na balansdatum

Corona

Het coronavirus heeft een grote impact op het onderwijs, zowel onderwijskundig als financieel. Het onderwijs wordt digitaal gegeven vanuit huis wat een heel andere manier van werken met zich meebrengt. Daarnaast kunnen alle (buitenschoolse) activiteiten geen doorgang vinden. Voor de activiteiten zoals werkweken heeft dit tot gevolg dat deze zijn geannuleerd.

Ook in doorontwikkeling van de onderwijsorganisatie, i.e. de inzet van beschikbare formatie in het onderwijs, moeten nu noodgedwongen andere keuzes gemaakt dan voorzien. Deze keuzes leiden tot hogere uitgaven dan vooraf begroot was. Zo zal er waarschijnlijk wederom een demping nodig zijn op de teruggang in de in te zetten formatie per 1 augustus 2020.

Wat van bovenstaande punten de exacte financiële impact is zal in de komende maanden blijken.

Controleverklaring

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan de raad van toezicht van Stichting Openbaar Voortgezet Onderwijs Hoogeveen.

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2019

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2019 van Stichting Openbaar Voortgezet Onderwijs Hoogeveen te Hoogeveen gecontroleerd.

Naar ons oordeel:

- Geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de Stichting Openbaar Voortgezet Onderwijs Hoogeveen per 31 december 2019 en van het resultaat over 2019 in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving onderwijs.
- Zijn de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2019 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals opgenomen in paragraaf 2.3.1. Referentiekader van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2019.

De jaarrekening bestaat uit:

1. De balans per 31 december 2019.
2. De staat van baten en lasten over 2019.
3. De toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2019 vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Openbaar Voortgezet Onderwijs Hoogeveen zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de getrouwheid van de jaarrekening als geheel bepaald op € 358.000. De materialiteit is gebaseerd op 2% van de totale baten.

De materialiteit voor de financiële rechtmatigheid is bepaald op € 516.000, deze materialiteit is gebaseerd op 3% van de totale publieke middelen, zoals voorgeschreven in paragraaf 2.1.3. Materialiteitstabel van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2019. In deze paragraaf van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2019 zijn tevens voor diverse posten/onderwerpen een specifieke materialiteit en specifieke rapportagegrens opgenomen, die wij hebben toegepast.

2020.XXX

CONTROLEVERKLARING

LAAN CORPUS DEN HOORN 200 - POSTBUS 8006 - 9702 KA GRONINGEN - 050 21 13 660

HZG ACCOUNTANTS & ADVISEURS IS EEN HANDELSNAAM VAN HOFSTEENGE ZEEMAN GROEP B.V. KVK NR. 55667945

Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de materialiteitsvoorschriften gehanteerd zoals vastgelegd in het Controleprotocol WNT 2019. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht overeengekomen dat wij aan de raad tijdens onze controle gecontroleerde afwijkingen boven de € 17.900 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve of WNT-redenen relevant zijn.

Naleving anticumulatiebepaling WNT niet gecontroleerd

In overeenstemming met het Controleprotocol WNT 2019 hebben wij de anticumulatiebepaling, bedoeld in artikel 1.6a WNT en artikel 5, lid 1 sub j Uitvoeringsregeling WNT, niet gecontroleerd. Dit betekent dat wij niet hebben gecontroleerd of er wel of niet sprake is van een normoverschrijding door een leidinggevende topfunctionaris vanwege eventuele dienstbetrekkingen als leidinggevende topfunctionaris bij andere WNT plichtige instellingen alsmede of de in dit kader vereiste toelichting juist en volledig is.

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Bestuursverslag
- Overige gegevens

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- Met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.
- Alle informatie bevat die op grond van de Regeling jaarverslaggeving onderwijs en paragraaf '2.2.2. Bestuursverslag' van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2019 is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de controle of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Regeling jaarverslaggeving onderwijs, paragraaf '2.2.2. Bestuursverslag' van het Onderwijsaccountantsprotocol 2019 en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving onderwijs en de overige OCW wet- en regelgeving.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de Regelgeving jaarverslaggeving onderwijs. Het bestuur is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen.

In dit kader is het bestuur tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderwijsinstelling in staat is om haar activiteiten in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de onderwijsinstelling te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderwijsinstelling haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de onderwijsinstelling.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het onderwijsaccountantsprotocol OCW 2019, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's
 - dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude,
 - van het niet rechtmatig tot stand komen van baten en lasten alsmede de balansmutaties, die van materieel belang zijn.het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de onderwijsinstelling.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.

- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderwijsinstelling haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Wij communiceren met de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Groningen, 11 juni 2020

Hofsteenge Zeeman Groep B.V.
Was getekend: drs. E. Vriesen RA

Gegevens over de rechtspersoon

Naam instelling: Stichting openbaar voortgezet onderwijs Hoogeveen
Adres: Valkenlaan 1
Postadres: Postbus 199
Postcode / plaats: 7900 AD Hoogeveen
Telefoon: 0528 - 268636
Fax: 0528 - 266160
E-mail: info@wolfsbos.nl
Internet-site: www.wolfsbos.nl

Bestuurnummer: 13737

Contactpersoon: P.W. Potze
Telefoon: 0528-262621
E-mail: p.potze@wolfsbos.nl

Administratienummer 13737

naam	Brinnummer	sector
<i>RSG Wolfsbos</i>	<i>19 IW</i>	<i>VO</i>
<i>De Meander</i>	<i>06 DT</i>	<i>VO</i>

Ondertekening bestuursverslag

Opgemaakt d.d.

Naam: mevrouw drs. E.I.D.M. Top

Functie: directeur-bestuurder

Vastgesteld d.d.

Naam: mevrouw drs. E.I.D.M. Top

Functie: directeur-bestuurder

Toezicht

Naam: de heer drs. J.A. van Dalen

Functie: voorzitter Raad van

Handtekening:

Handtekening:

Naam: de heer drs. ing. A.J. Janssens

Functie: lid Raad van Toezicht

Naam: de heer ing. J.H. Nicolai

Functie: lid Raad van Toezicht

Handtekening:

Handtekening:

Naam: mevrouw mr. P.C. Tange

Functie: lid Raad van Toezicht

Naam: mevrouw E.Y. van Rijssen

Functie: lid Raad van Toezicht

Handtekening:

Handtekening: